

До 100-річчя Олесея Гончара

Національний університет імені Тараса Шевченка широко відзначає ювілей класика. 3 квітня в Інституті філології з ініціативи і за підтримки ректора університету Л. В. Губерського і директора ІФ Г. Ф. Семенюка відбулися заходи, що стали видатною суспільною і культурною подією, на яку зібралася славногрон сучасників Гончара, його родина, його фронтові побратими, земляки, гончарознавці, державні діячі, митці, студенти, всі, хто цінує і шанує Собори Душ Людських. Блискучий виступ дружини письменника Валентини Гончар, промови Героїв України Дмитра Павличка, Юрія Мушкетика, міністра Євгена Нищука, письменників Любові Голоти, Володимира Яворівського, Михайла Сидоржевського, Миколи Степаненка, Михайла Слабошпицького та інших переповнений зал зустрів піднесено.

Віднині в п'ятнадцятій аудиторії ІФ відкритий і діє музей Олесея Гончара, створений науковцями за активної участі письменниці Лесі Гончар та скульптора Руслана Найди. На урочистості прибули засновники українсько-німецької премії імені О. Гончара для молодих письменників — літераторка Тетяна Куштєвська та підприємець Дітер Карренберг. Було урочисто погашено ювілейну марку Укрпошти. Письменниці Тетяні Пишнюк вручено державну премію імені Олесея Гончара.

Фото Євгена БУКЕТА

Леонід МУЖУК

У цій невидимій боротьбі помітно активізувалися руйнівні спецтехнології призабутих “попередників”: це і багаторічна “шустеризація” свободи слова, і “дмитрово-кисельовська” методологія антиукраїнського тлумачення фактів, і по-інтервєвськи системна діяльність українофобського спрямування, розрахована на поглиблення моральної деградації постколоніального українського суспільства. Але особливо успішною формою руйнування України є так звана формула мови: московські емісари ківалови-колесніченки на законодавчому рівні впровадили нам великодержавну шовіністичну політику Кремля, зміцнивши в такий спосіб панівне становище російської мови в українському середовищі. Цей недолугий тимчасовий закон фактично обґрунтував неоконіальний спосіб московського уярмлення України за “добровільної державної згоди” безвідповідальних політиків “регіонального розливу типу януковича”, проте за вирішальною допомогою “зелених чоловічків”, наявних практично у всіх галузях суспільної діяльності українства.

Чим же небезпечна нова фаза московської війни? І як її приховані “зелені чоловічки” тероризують українську інформаційну сферу?

Нині майже завершилося важке перетворення державної системи телерадіомовлення в систему суспільного мовника. І ця реорганізація неймовірно схожа на масштабну спецоперацію, яка впроваджувалася цілого року імітувала позитивний суспільний процес, а насправді дала нашому суспільству такі фактичні наслідки, які під час жорстокої війни може дати не-

Як уникнути поразки у нинішній війні?

Затяжна московська інформаційна війна, спрямована на ліквідацію української держави, досягла свого кульмінаційного моменту: нині, по суті, настала вирішальна її фаза. Московський агресор, зупинений українською армією на лінії фронту, головну силу сконцентрував зараз на інформаційній складовій свого гібридного наступу проти українців. А оскільки головні московські телеканали хоч і з критичним запізненням, проте усунуто з ефірно-кабельного сегмента українського простору, то ворог значно посилив свою диверсійну роботу саме в українській інформаційній сфері, аби зсередини завдати Україні відчутного удару, спрямованого на розкол нашого суспільства.

залежній країні тільки свідомо спланована і ретельно здійснена безпрецедентна кадрова зачистка всього базового українського журналістського корпусу. Немає поки позитивного творчого результату від цієї реорганізації, але немає вже й станового хребта, на якому тримався наш хиткий національний інформаційний суверенітет.

Українські телевізійники й радіожурналісти, позбавлені професійної творчої діяльності за адміністративною волею “реформаторів”, безнадійно шукають собі роботу. А очільники національного суспільного телерадіомовлення комплектують нові кадри з початкуючого професійного елемента, що не знайшов собі твердого місця в приватному секторі телебачення і радіомовлення. Керують НСТК спеціалісти з явно початкуємим управлінським досвідом і невідомо яким творчим потенціалом. Це здебіль-

шого дипломовані будівельники. Українська історія та культура, ясна річ, не становила для них серйозного професійного інтересу, а українська мова і досі для них непосильна, чого вони навіть не приховують. У цей історичний момент, на піку московської інформаційної війни проти українців, чи свідомо, чи необачно, але діяльність “реформованої” у такий скандальний спосіб колісь потужної державної системи геть зведено нанівець. Як це здійснювалося, можна зрозуміти на прикладі ліквідації Львівського телебачення. Тепер це жахлива реальність, яку ніхто легко не змінить! 60 років телевізійний Львів спонукав Україну до національного прозріння. Високий Замок системно посилав чутливий сигнал національної віри і показував мужній приклад боротьби за українську Україну.

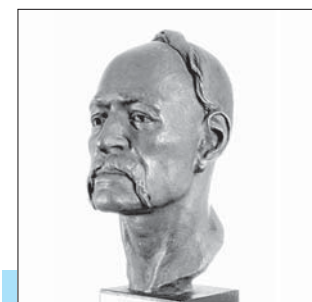
Закінчення на стор. 2

МОВА — ОДЕЖА НАШОГО ДУХУ

4

УРОКИ ІСТОРІЇ

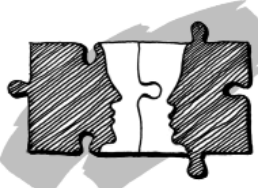

11

АНГЕЛИ НА ПИСАНКАХ

14

Як уникнути поразки у нинішній війні?

Закінчення. Початок на стор. 1

Навіть у найчорніші колоніальні роки робота Високого Замку зосереджувалася на прагненні народу до національної волі. Духовний опір супроти чужої імперії десятиліттями поширювався зі Львова — і Високий Замок живив нас Нашою піснею і Нашою думою... І ніхто не міг навіть уявити, що Львівське телебачення можна безкарно зліквідувати! Тож нині московська агентура може тішитися успішною проведенню спецоперацією. Мов справжні яничари, “реформатори”, схоже, помстилися галичанам... за їхню самовіддану участь у відродженні української державності! Бездумно зліквідована телекомпанія “Культура”. Може, тому, щоб не нагадувала українофобам, що українська культура ще існує? Так само ніхто не второпав: навіщо так нагло зруйнували обласні телерадіокомпанії? Чи не для того, щоб одночасно і на радіо, і на телебаченні суцільним “Радіоднем” і вдень, і увечері затупити усі частоти України синхронним трансляванням неактуальних балачок? Що насправді в умовах гібридної московської війни чиниться в національному телерадіопросторі? Що символізують кольорові смуги в супроводі технологічного зумера на екрані на всіх суцільних обласних телеканалах у той час, коли люди повинні були б дивитися національний телевізійний продукт? Відповідь на ці питання має дати Напрада України з питань телебачення і радіомовлення, яка контролює нераціональне використання національного частотного ресурсу і зухвале ігнорування правил і законів мовлення?

Сумну метафору про українську колоніальну долю Олександр Довженко записав у своєму щоденнику, яка нині надто актуальна для нашого загальнонаціонального усвідомлення: “Мій народ нагадає мені тютюн: листя дебеле, а цвіту де-не-де — пасинкують...”. Як же навчитися уникати постійного московського “пасинкування”? І в цій націо-

нальній правді найболючішим є факт: катами на нашій землі служили не тільки прийшли чужинці, а й наші перевертні. Ворожа нам імперія завжди тут їх плодила. Стара московська окупація (до речі, досі не визнана Верховною Радою Українським Законом так само, як і не оцінено, по суті, нинішню московську небезпеку) залишила нам у спадок великий арсенал засобів із розгалуженої “советської” антиукраїнської руйнівної методології. Москва завжди залучала українців до масових каральних операцій супроти українців. Вишуквала перевертнів. Чимало місцевих виконавців московського терору імперія потім непомітно для людського загалу знищувала. І цей накопичений досвід уже застосовується нині. Спецоперації із затриманням Рубана і Савченко переконують, що це саме так. А наш Донбас перетворено на безперспективну для нації зону, зорганізовану для братовбивчої війни. Колись московські емісари гнали українців із центральних і східних наших земель на війну, аби на західних українських землях здолати повстанський рух, спрямований на відновлення української держави. У цій багаторічній боротьбі чекісти свідомо винищували молодий цвіт нації по обидва боки українського фронту. Немислими за масштабами чекістські провокації — масові спецоперації з дискредитації УПА, впроваджені московськими стратегами на українських західних землях для того, щоб східний і західний український люд не мав жодної ради для історичного порозуміння. Тепер усе відбувається аналогічно, але вже у зворотному напрямку.

Колись під виглядом бандерівців, під безпосереднім керівництвом чекістів, організовані терористичні спецпідрозділи масово кидали людей у криниці, гвалтували на очах чоловіків їхніх дружин, а сплюндровані тіла, прив’язавши між двома нагнутими березами за ноги, розчухували. Москва була переконана, що у такий спосіб назавжди дискредитує український національно-

визвольний рух. Тепер вона знову організовує подібні чекістські спецоперації за участю завербованих українців.

Яка розгалужена мережа московської агентури в Україні вже діє, а скільки перевертнів ще чекають свого часу? Що у зв’язку з цим треба робити на генеральному напрямі, найнебезпечнішому сегменті гібридної московської агресії — інформаційному, який набирає вирішального значення.

Щоб уникнути історичної поразки в московській війні проти України, починати треба з невідкладної консолідації українських журналістів навколо українських національних інтересів. Уся наша журналістика повинна стати справді УКРАЇНСЬКОЮ. Суспільство давно чекає на історичну місію українських журналістів. Кожен наш журналіст мусить усвідомити свою особисту міру історичної відповідальності за долю його нації. Щоб максимально обмежити руйнівну антиукраїнську сутність “русского міра”, який “безпределно” панує в нашому інформаційно-культурному просторі, формуючи в українському суспільстві неокolonіальну індіферентність до своєї національної долі та суцільний розпач і зневіру народу в перспективний розвиток нашої національної держави, українські журналісти мусять зробити рішучий історичний крок: на загальнонаціональних і регіональних теле- й радіоканалах, незалежно від форми власності, застосовувати тільки українську мову. Змусити власників наших ЗМІ, — особливо тих, які спеціально тут засновані для підтримки “русского міра”, — добровільно погодитися з такою назрілою історичною необхідністю. І це найефективніший шлях до реального ЗАХИСТУ нашого інформаційного простору від мовної експансії московського агресора і його розгалуженої і дуже впливової агентури. Московський агресор нищить Україну зсередини, нашими українськими руками, використовуючи наших журналістів. Системно, хоч і приховано від

нашого ока, успішно застосовує проти нас методологію Троцького, яку він сформував свого часу для московських емісарів, зорієнтованих на агітаційну роботу проти української державності. Троцькому набагато складніше було агітувати недовірливих українців, ніж теперішнім московським емісарам. Бо Троцький, звісно, не мав власного телеканалу, аби щоденно просувати в “найширші маси” свої підступні “заповіді”, спрямовані на колонізацію України. Натомість нині набагато простіше: лукава щоденна маніпулятивна троцькістська агітація проникає в кожную нашу оселю і до того ж — діє одночасно. І агітують нас новітні “рускоязичні” маніпулятори по-простацьки хитро: мовляв, тут, у нас, така демократія і така “необмежена” свобода слова, що “русский мір” не здолати. Загадкова політсила “За життя”, що діє в Україні під орудою господині Рабіновича і підлеглого йому партійного таварища Мураєва, на приватному телеканалі, власником якого є той же таки господин Мураєв, відверто, зухвало й дуже грубо, а до того ж, упродовж тривалого часу, явно порушуючи закон про політичну рекламу, маючи при тому депутатський статус і користуючись демонстративно тільки російською мовою, торує собі шлях до ключових позицій української верховної влади. Таким “журналістським” робом, граючи на своєму телеканалі роль “рускоязичного політика”, вони зондують, мабуть, нашу суспільну реакцію на їхню політичну “рускоязичну” перспективу. Інакше чому так прямолинійно глузують, публічно запитуючи: “Хто кому рабінович?” Тож другий рішучий журналістський крок полягає в тому, щоб інформаційно забезпечити реальну появу Законів, спрямованих на протидію зазіханням Кремля. І як ніколи, Україна зараз потребує такого Закону і не менше потребує самовідданої журналістської підтримки на ретельне впровадження такого ЗАКОНУ і повсюдне його виконання. Ліквідацію ліцензій на право мовлення треба застосувати для тих телерадіокомпаній,

які методом психологічного терору свідомо руйнують суспільну свідомість українців за допомогою мови агресора, утверджуючи таким чином “русский мір” як основний спосіб ведення інформаційної війни.

Мушу навести дуже прикрий для української журналістики факт, якщо то українська журналістика. На радіохвилях колишньої “Ери” нині бомбардує українців новий мовник технологічною саморекламою, називаючи себе “НВ”. За цими двома буквами криється “Новое время”, яке зухвало перекоксує українців, що у них, на каналі, тепер все нове: і люди, й ідеї. Чимало мною шанованих журналістів колишньої “Ери” продовжують працювати, але вже “по-нововременному” принципу. Образ тієї “новизни” чужого для України “времєні” якнайпереконливіше втілюється в передачі з Прем’єр-міністром українського уряду В. Гройсманом, якого ведучий запитав “по-новому” — російською мовою. Це був не просто глум над живою людиною. Не тільки зухвале журналістське хамство і груба чужинська зверхність, продемонстрована для всієї України як безкарний цинічний випадок проти необхідності мовити в Україні державною мовою, якщо перед тобою запрошений гість — українськомовний державний діяч найвищого рангу. Це була вершина беззаконня в українському інформаційному просторі. І ця наруга над українцями не помітила Національна Рада з питань телебачення і радіомовлення. Нам як нації не вижити без журналістської солідарності в підступній сутичці з “нововременною” технологією, яку вкинули нам, аби зсередини компенсувати відсутність московських каналів на наших ефірних частотах і доруйнувати українську журналістику та запаморочити суспільну свідомість.

Леонід МУЖУК,
кінорежисер, лауреат Національної премії імені Т. Г. Шевченка

Георгій ЛУК’ЯНЧУК

Всеукраїнська правозахисна організація “Меморіал” імені Василя Стуса у травні організовує міжнародну наукову конференцію “Штучні голоди в Україні в ХХ столітті”. Про це повідомив заступник голови правління організації Юрій Баланюк під час прес-конференції в Укрінформі: “16 травня ми проводимо міжнародну конференцію про штучні голоди в Україні минулого століття. Чому саме у травні? Навесні 1933 року, коли ще не зійшла трава, коли не було що їсти, українців помирало найбільше”.

Спеціально до конференції організатори створили сайт Holodomor.com.ua, на якому можна подати заявку на участь. “Головна мета заходу — донести правду про Голодомор: його жертв, “авторів” та виконавців”, — зауважив перший заступник голови “Меморіалу” Богдан Моркляник. Організатори конференції створили опікунську

«Штучні голоди в Україні в ХХ столітті»

раду наукового заходу, до складу якої, зокрема, увійшли перший і третій президенти України Леонід Кравчук і Віктор Ющенко. “Конференція має відпо-

вісти на важливе питання для всіх українців, що Голодомор — це одна з ланок тих дій, які були спрямовані проти української нації, проти українського етно-

су”, — наголосив Кравчук. Віктор Ющенко підкреслив, що так звана “гібридна війна” Росії проти України, — це остання спроба підкорити, знищити

Під час прес-конференції в Укрінформі: Володимир Сергійчук, Юрій Баланюк, Віктор Ющенко, Леонід Кравчук, Богдан Моркляник

українську націю, зокрема й через внутрішню “п’яту колону” та нашу національну розмагніченість і брак національної єдності. А відомий історик і дослідник радянського періоду окупації України Володимир Сергійчук звернув увагу присутніх, що останнім часом українські академічні інститути на догоду чимось неукраїнським інтересам намагаються зменшити вдвічі-втричі кількість жертв українського суспільства під час штучно організованих голодоморів-геноцидів. І цьому потрібно протиставити історично достовірні демографічні факти.

Співорганізаторами майбутньої наукової конференції виступають Український інститут національної пам’яті, Міністерство освіти і науки, Міністерство культури, Національний музей “Меморіал жертв Голодомору” та Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Захід відбудеться за підтримки Всеукраїнського конгресу українців.

Лариса МОРОЗ,

доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ

Ціна експерименту

Загалом експеримент — штука позитивна, адже він служить обміркованню (гіпотетичному аналізу) явищ та процесів майбутнього. Просто кажучи — пробою: чи туди й чи тією стежкою підемо...

Та коли починаєш думати про конкретику, тобто про засоби реалізації задуманого, — виникають запитання. І їх безліч.

Щоб не оперувати абстрактними поняттями, погляньмо на один приклад із живого життя.

На 5-му каналі доволі успішно працює Роман Чайка у програмі “За чай. Com”. Його гості — люди неординарного мислення, часом парадоксального, але завжди цікавого, уже хоча б тому, що “провокативного” — до роздумів. Один із них, наприклад, висловив побажання (нам із вами): не читайте, мовляв, художньої літератури, бо вона описує вигадки, нереальне життя. А мені одразу пригадалися дискусії 20-х років ХХ століття на тему “Чи потрібна казка пролетарській дитині?”. Тобто, найбільші фантасти (ніжню кажучи) — большевицька банда — всіх обдурювали та обкрадали під власний акомпанемент балачок про життєву правду і щасливе майбутнє, а разом і про реальність у мистецтві... Про виховну роль літератури чи її казки вони замислилися значно пізніше...

8 листопада — напередодні Дня української мови й писемності — гостював і чаював із Р. Чайкою “Юрко Зелений, музичний критик” — так його було представлено. Він розповідав про свої експерименти на мовно-абеткових теренах — експерименти доволі неоднозначні.

Зокрема цікавими видаються його спроби перекладати ті іншомовні (англійські, німецькі тощо) слова, які нині окупує і термінологічні сфери (у різноманітних галузях), і торговельну мережу, разом із рекламою, — не менш агресивно, ніж донині те “чинили” російські. Виходять слова, яких досі у нашій мові не було (на жаль, я не встигла записати прикладів, окрім сказаного Р. Чайкою — мовляв, прикро казати “чизкейк” на звичайний “сирник”). Лише не варто трактувати ці пошуки як неймовірне першовідкриття чи вважати, що лише англійці на таке здатні. Наприклад, ще у ХІХ столітті наш класик літератури й театру Михайло Старицький суттєво збагатив українську лексику (чудодій, жага, поривання, чарівно, пестоші й інші) й водночас зазнав чимало клінів за “кування” слів. Та загалом цей процес усе ж позитивний.

Щодо ідей Ю. Зеленого (його нині хтось оголошує “мовознавцем”), а тепер ще й міністра закордонних справ П. Клімкіна, пов’язаних із бажанню, на їх думку, заміною нашої абетки на латинську, мушу не лише висловити сумнів, а й наполягати на тому, що то був би **хибний** шлях. (Такі ідеї, до того ж, у корені суперечать його ж власним “перекладам”). І що з того, що так чинять у Казахстані — переходять із кирилиці на латинку?! (До речі, я досі вважала, що тамтешнім народам ближчі якось східні абетки чи хоча б та, якою вони користувалися до приходу імперії московської... втім, і міркувати не беруся, бо некомпетентна у цих темах). Вони відходять подалі від “рускава міра”, як висловився Ю.

Зелений? Але в нас — інший історичний шлях. Хоча, насправді, нам (боюся, і Зеленому теж) невідомі їхні нинішні аргументи.

Якщо це справді згаданий відхід, то для нас, у кожному разі, то є **абсолютно неприйнятним**. Адже кирилицю **значно раніш** від “заснування Москви” було прийнято у Києві, саме звідси вона і прийшла туди. Як і церковнослов’янська мова, разом із церквою, а далі й освіта, й сама назва держави, і культура європейського типу — до своєрідного неслов’янського інтернаціоналу (він не гірший і не кращий від слов’янського, просто інший), із владою та її принципами, успадкованими від Золотої Орди. Це, ясна річ, окрема тема, для неї потрібні спеціальні книжки — і вони вже, нарешті, доступні, лише читайте їх! Щоб дізнатися хоча б про те, що **руський світ** (у галицькому варіанті — руский, тобто, власне, український) жив тут, **в Україні**, поки московський цар Пётр (скажений, за словом Т. Шевченка, — а нині ми всі знаємо, які симптоми хвороби, що зветься “сказ”, — і не лише суто медичні) не перекинув світ з ніг на голову, вкравши в нас нашу одвічну самоназву й назвавши свою імперію: Роскская — від нової, ним вигаданої, назви його “людішек” (іншої назви їхніми владоможцями тоді й не вживано — читайте російську класичну літературу) означенням “росси”. Щоправда, при цьому в нього вистачило глуду (“смекалки”) використовувати наших освічених людей (поряд із німцями й голландцями) для будівництва його держави... Але це також окрема тема.

Наша історична доля — виживати поміж, загалом кажучи, двох світів, кожен із яких час від часу має (й досі) до нас свої претензії.

Один із найвиразніших прикладів — протистояння колонізаторським тенденціям у Галичині на початку ХІХ століття — діяльність “Руської трійці”. Тоді з’явилася ідея про перехід на латинку і навіть “наукові” обґрунтування виникли: польська абетка (“abcadło”), мовляв, відповідніша для передачі фонетики руської мови порівняно з кирилицею. І самою назвою своєї групи (надто нечисленною, як бачимо), і творчістю, і твердою позицією у дискусії, що розпочалася, Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький захищали **права своєї нації**, адже питання про абетку, як висловлювався Я. Головацький, переростало у питання про народне життя: **бути чи не бути** русинам (українцям) у Галичині. І водночас надзвичайно важливо було “утвердити свою **національну єдність** із усім народом наддніпрянської України” (Михайло Шалата. Маркіян Шашкевич. Життя, творчість і громадсько-культурна діяльність. — Київ, 1969. — С. 35).

Ще приклади. Подібна ситуація виникла і дещо південніше. Як нагадає дослідник, упродовж ХІХ ст. велася посиленна мадяризація населення (не лише українців, а й словаків), а у 1905 р. “ухвалено законопроект, за яким усі держслужбовці мали розмовляти (мабуть же, не тільки на службі — Л. М.) лише угорською мовою, кирилиця була заборонена” (Юрій Ковалів. Дантові кола репресій України міжвоєнного десятиліття // Слово Просвіти, ч. 45 за 2017 р.). У 1919 р. навіть прогресивна, на той час, праяська влада, “не визнаючи права закарпат-

ців на єднання з усіма українцями, гальмувала надання (ім — Л. М.) автономії; на поняття “Підкарпатська” або “Закарпатська Україна” накладала табу, як і на слова “українець”, “український” (там само). Хтось гадає, що з нашою темою (про латинку) це не пов’язане — і помилиться: за абеткою йде мова, за мовою — решта...

Нині, як і завжди, для нас важливо зберегти свою самототожність у колі дружніх щодо нас націй Європи і світу, щоб не запаморочилися наші голови, і ми щоби не втратили рівноваги. І щоб не відірвалися від своєї понадтисячолітньої книжної культури.

...Не кажу вже про елементарну плутанину, що виникла у тій, за чайком, розмові: адже згадувані Ю. Зеленим “драгоманівка”, “кулішівка” тощо — то ж не абетки, а лише правописні правила. Абетка в них та сама: КИРИЛИЦЯ (хіба що міг додатися один знак чи, може, два).

Адже братися до експериментів варто лише тоді, коли знаєш хоч щось про історію галузі, у якій маєш бажання щось рішуче змінювати. Обов’язкова при цьому умова: не вважати, що історія починається з тебе. І, відповідно, розуміти, що **не будь-який експеримент може бути корисним**. Ціна його як наслідок може виявитися **надто високою**. Бо ще якимсь мудрагелям може, “з великого розуму”, прийти фантазія щодо, наприклад, есперанто... чи ще якоїсь віртуальної системи — адже треба комусь відволікати людей від насущних проблем...

Тож не мудруйте й не вигадуйте дурниць, панове МАЛОЗНАВЦІ!

Тримаймося краще свого кореня й тисячолітньої ТРАДИЦІЇ! Так, ТРАДИЦІЇ! Бо це ж не гра в пісочниці...

Георгій ЛУК’ЯНЧУК

«Ми обов’язково повернемо рідний наш Донбас!»

Творча зустріч з відомим релігієзнавцем, філософом і письменником Ігорем Козловським відбулася у столичному літературному пабі “Крапка Кома”.

Кілька “підозрілих” статей. У в’язниці були нелюдські умови, поруч — не тільки свої, цивільні, обдурені путінською пропагандою, а й полонені військові земляки та росіяни, карні злочинці, що приїхали рятувати Донбас від “фашистів” і “хунти”... Вони часто запитували у вченого, як бути, як жити далі. Адже на перших порах у прибічників так званих “народних республік” була певна ейфорія, потім з’явилося розчарування, — пригадує Ігор Козловський. Росіянин з Москви казав, що щиро вірив у те, що чув з екрана московського телевізора, тому й поїхав воювати на Донбас. В’язні признавалися, що ніхто вже не любить “ДНР-ЛНР” та тихо ненавидять Захарченка... Проект “Новоросія” включав у себе не лише Донецьку, Луганську області, а й Харківську, Дніпропетровську, Запорізьку, Одеську, Миколаївську, Херсонську, — розказує Ігор Козловський. І ця програма протиставлення півдня-півночі,

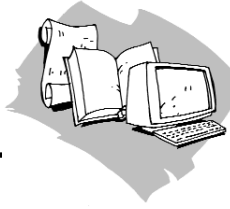
Учений і громадський діяч Ігор Козловський під час творчої зустрічі, що відбулася у Києві

сходу-заходів в Україні використовував “руський мір” не сьогодні, а ще з 90-х років минулого століття, коли Україна тільки відновила свою незалежність...

Важливим елементом цієї підривної програми стала УПЦ Московського патріархату. Вчений зазначив, що на Донбасі збудовано багато храмів, де велася антиукраїнська пропаганда. Це стало можливим тому, що в регіоні культивувалося “артільне (общинне) мислення” та руйнувалася особистість, здатна самостійно думати і аналізувати, що більше притаманне індивідуалістичному характеру етнічних українців! Так, після Помаранчевої революції в церквах МП роздавали листівки, в яких Януковича називали не більше не менше як сином Божим! Таку активну пропаганду вів, певно, найпопулярніший тогочасний священник на Донбасі — Саватій. Попри те, що парафіян він “бив палицями і топив у борщі”, ці зомбовані люди ставали слухняним зрядом у руках політиків і брали участь в антиукраїнських акціях! Вчений-філософ говорить, що нині в Україні відбувається

активне становлення громадянського суспільства. Суспільство не може довго чекати, воно переростає державу, яка забюрократизована і повільна, — зазначає філософ. І тут важливо пам’ятати про відповідальність, бо Свобода — це і є відповідальність! Зараз увесь світ дивиться на унікальний для сучасного західного світу феномен України, у чому відомий учений переконався під час останньої поїздки у Чехію. “І ми обов’язково повернемо рідний наш Донбас”, — сказав на завершення творчої зустрічі Ігор Козловський. З окупованого міста родині Козловських вдалося вивезти найдорожче — 750 кілограмів наукових книг.

Козловський читав свою поезію різних часів з філософським осмисленням минулого, теперішнього та майбутнього і рідного Донбасу, і рідної України... Відомий учений, який викладав в одному з донецьких вишів, розповів про життя в місті до і після війни здебільшого мовою віршів зі своїх старих збірок та пізніших, що увійшли до антології українських письменників Донбасу “Порода”, яка побачила світ у видавництві “Легенда”. Зізнався, що раніше більше творив російською, а тепер, після переосмислення останніх подій “гібридної” війни проти України, твердо вважає, що в Україні не тільки розмовляти, а й творити теж потрібно Українською!

Світлана МАСЛОВСЬКА, заступник голови Чернівецького ОО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка

Саме на хвилі такої гарячої теми Чернівецьке ОО ВУТ “Просвіта” організувало круглий стіл, що відбувся у рамках Шевченківських днів, а точніше, оголошеної буковинцями Всеукраїнської акції на захист рідної мови “Доки б’ються наші серця — звучатиме мова Кобзаря”.

Тема болюча і, на жаль, вічна для справжнього українця, котрий упродовж століть виборює право на самовизначення. І, який парадокс, маючи 27 років свою державу, ще з більшими потугами доводить усьому світові та й самому собі, що мова — живий організм, який може розвиватися лише за власними законами країни, де він народився. Але правління Чернівецької “Просвіти” аж ніяк не мало на меті покласти на порядок денний філософське обговорення питання мови. Ні! Таким узагальненням “бавляться” багато хто, до того ж, упродовж тривалого часу. Наразі це своєрідний план спільних дій через спілкування, діалоги, дискусії, пошук компромісів і, безумовно, поштовх до конкретних вчинків задля збереження, розвитку та захисту української мови.

Перш ніж когось звинувачувати — поглянь у дзеркало

Отже, до участі в обговоренні такого серйозного питання просвітяни запросили Буковинську еліту: науковців Чернівецького національного університету (ЧНУ) ім. Ю. Федьковича, Медичного університету, Чернівецького торговельно-економічного інституту (філії КНТЕУ), викладачів педагогічного коледжу, ліцеїв, гімназій, шкіл Чернівців та області, голів районних об’єднань ВУТ “Просвіта”, духовенство УПЦ КП, ЗМІ та громадськість Буковини. Зібрання відкрив голова обласної “Просвіти” Остап Савчук, наголошуючи, що захід приурочений до 150-річчя Всеукраїнського товариства “Просвіта”. До розмови щодо необхідності Закону “Про державну мову”, через відсутність якого маємо проблеми із Законом “Про освіту”, потреби Програми розвитку і зміцнення української мови на Буковині, аналізу періодичних видань у бібліотеках краю та в навчальних закладах, ситуації з викладанням української мови в румуномовних школах і вищах Буковини, а також внесення конкретних пропозицій виходу з мовної кризи та власних рецептів захисту української мови закликали модератори зібрання — Марія

Пелех (відповідальний секретар) і Світлана Масловська (заступник голови).

Формат круглого столу передбачав насамперед “побудову” його міцного фундаменту, який вдалося “зцементувати” Ганні Скорейко, доценту кафедри історії ЧНУ. Її ключова фраза — “перш ніж з когось питати — подивись у дзеркало” — стала стрижнем обговорення мовного питання, його політики, що вимагає максимально виваженого підходу. Так було в XIX столітті, на зорі української “Просвіти”, коли перші народівці, маючи власні інтереси, ставили на перше місце національні, так і зараз праця на свою Батьківщину має стати священною. Особливо у питаннях захисту рідної мови, яку нарешті велети України визнали матрицею — об’єднувальним чинником нації. Маючи певність, що наразі настає той час об’єднання, закликала його не втратити, долучаючи та переконуючи у незворотності процесу нашу молоддь. До того ж, не чекаючи ні фінансів, ні згоди з нами Президента України. “Нам своє робить!” Навіть тому, хто читає журнали “Ліза”, “Отдохни” кладімо в руки “Українську ластівку” — щось та з неї почерпне. І результат не забариться, якщо будемо наполегливими у цій справі.

Головний меседж ст. 7 “Закону про освіту” виголосила начальниця управління департаменту освіти Чернівецької ОДА Оксана Секрієр — “не просто розвиток освіти на території проживання нацменшин, а головне, як дітей адаптувати в середовищі українців”, адже більшості з них важко висловити думку побутового рівня літературною мовою, не кажучи про спецпредмети. Вона, як етнічна молдованка, яка в колі родини спілкується рідною мовою, вважає, що кожен громадянин України зобов’язаний знати державну мову, виконувати Гімн України, пишати синьожовтим знаменом, під яким гинуть наші бійці, захищаючи країну і кожного з нас. Департамент освіти на захист української мови постійно організовує патріотичні й національно-культурні заходи, фестивалі, конкурси, які справді

Мова — одежа нашого духу

виховують у дітях любов до України. Але водночас є закони про держслужбу та щодо прав нацменшин, які не мають права порушувати. Фахівець погоджується, що є недопрацювання, бо учням чомусь ближче до душі “Гаррі Поттер”, аніж книжки з українськими героями, але тільки спільними зусиллями — школа, батьки, патріотичні громадські організації здатні змінити ситуацію на краще.

Тенденція знищення мови у негуманітарних вищах триває

Проблеми викладання української мови у Чернівецькому торговельно-економічному інституті (філія КНТЕУ) розкрила Юлія Пацаранюк, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасних європейських мов, яка у цьому навчальному закладі має годину української мови на п’єстивки, на ...3000 студентів... Парадокс! Науковець стурбована щорічним скороченням годин цього предмета. А з 1 вересня адміністрація вищу, маючи автономію не тільки фінансову, а й академічну, пропонує для своїх першокурсників один предмет із шести на вибір (або українська мова, або історія України, або фізкультура тощо). Учасники зібрання зрозуміли, що студент, який у майбутньому має щодень послуговуватися українською мовою (працювати у сфері обслуговування), може цей предмет і не обрати для досконалого чи хоча б поверхового вивчення. Така ж ситуація з “Історією України”, яка чи не щодень змінюється. Але, на думку керівництва, майбутньому фахівцеві не потрібна в роботі ні державна мова, ні знання історії своєї країни. Прикро, але тенденції зумисного знищення української мови “дотримуються” і в медичному університеті. Ще кілька років тому на першому курсі було 220 годин її викладання, а нині — 100. Про це розповіла старший викладач кафедри суспільних наук українознавства Юлія Руснак. У цьому вищі навчається молоддь з інших країн світу; які знання вона може отримати за 50 пар? Поверхові, побутового рівня, аби лише адаптуватися в нашому суспільстві. Тоді про який престиж “солов’їної” у світі ми говоримо?! Тут бі елементарний захист забезпечити у нас. Але як? Пані Секрієр зазначила: ці питання Міністерство освіти і науки передало на розсуд вишів, їм вирішувати — потрібні майбутнім спеціалістам знання з державної мови чи ні. Доречно ще раз потвердити необхідність Закону “Про дер-

жавну мову”, у проєкті якого передбачено інспектування прогалин у питаннях мови.

Культуру мови на яскравих побутових прикладах проаналізувала Марина Івасюта, доцент кафедри історії української мови ЧНУ, де також навчаються студенти з різних країн світу, а програма не забезпечує потреби її вивчення. Тому викладач готова сприяти введенню додаткових курсів української мови на базі ЧНУ.

Захистимо мову — і наш голос зазвучить

Ще одна болюча тема після “нецензурної лексики” (занесена до України з московщини, через що наше суспільство деградує) — суржик. Доцент кафедри української літератури ЧНУ Василь Костик подав прості рецепти лікування цієї хвороби: читати українські газети і журнали та книги наших письменників, дивитися кіно вітчизняного виробництва та намагатися спілкуватися літературною мовою.

На основі історичних фактів доцент кафедри української літератури Лариса Бережан виявила сучасні системні промахи у націєтворчій політиці, яку маємо починати не з національних меншин, а з титульної нації, з переконливих мовних гасел. Бо тільки українцям закидають, що “притісняють” інші мови — російську, румунську, угорську, а ми не вміємо дати гідну відсіч. Не подаємо жодної ноти протесту з приводу того, що в Румунії лише один українськомовний ліцей (на Чернівцях ж 61 румуномовний навчальний заклад). Не має належного державного захисту й наша діаспора за кордоном.

Цю тему продовжив професор, завідувач кафедри української літератури ЧНУ Володимир Антофійчук, зауваживши, що наразі головне — аби внесені нині конструктивні пропозиції дійшли до відповідних інстанцій. Науковець, який має години в Сучавському університеті, неабияк стурбований ситуацією з вивченням нашої мови в Румунії, де немає українських шкіл, а лише в окремих — предмет української мови. А випадок із затриманням волонтерів, котрі везли до ліцею м. Сірет бібліотеку з понад 400 українськими книгами, та шестигодинні переговори з приводу цього — злісна відповідь на ст. 7 Закону “Про освіту” і його маніпуляція. Причина криється у відсутності захисту, зокрема — українського консульства, яке було чинним з 2002 до 2013 року, а з 2014-го, за рішенням Міністерства закордонних справ України, скасоване, мовляв, через

брак фінансування. Професор бачив відчай, розпач і безпомічність румунських українців через цю колізію, тому, дбаючи про інтереси держави Україна, пропонує ухвалити звернення до Президента України та Міністерства закордонних справ щодо відновлення консульства, якщо хочемо насправді налагодити відносини з Румунією та не покинути напризволяще наших за кордоном.

Коли слово не б’є, то і палиця не допоможе

Позитивні духовні акценти зібранню додали виступи священників УПЦ КП о. Миколи та о. Назарія, котрі є постійними учасниками просвітницьких заходів та організаторами духовно-світських, науково-пізнавальних зібрань. Їхнє українське духовне слово має неабияку силу, проте це мало хто усвідомлює. На жаль. Про визначення української мови як важливого чинника національної безпеки говорив гість із Тернопілля Йосип Децовський, який пропонує замість курсів вивчення української мови для всіх охочих — лекторій, а захід, приурочений до 150-річчя “Просвіти” організувати в Кіцмані, де ще й досі немає пам’ятника Т. Шевченку. Учасники круглого столу — вчителі шкіл і гімназій не обійшли увагою проблеми НУШ (нові української школи), підготовки кадрів згідно з новим Законом “Про освіту” та зчаста чи не “піддослідних” вчителів у нововведених тощо. Дискутували щодо недопущення відкриття дошкільного румуномовного закладу в центрі Чернівців, складання ЗНО у педагогічному коледжі, погодилися, що співпраця освіти з “Просвітою” має стати ще більш потужною, вкотре наголошували на необхідності нового закону “Про державну мову”. Просвітяни з різних районів Буковини ділилися власним досвідом роботи та разом із науковцями висловлювали пропозиції, які лягли в основу резолюції круглого столу. Головні із них: розробити Програму розвитку та захисту української мови на Буковині; головам Чернівецької міської та міст районів області взяти на контроль рекламні щити, сферу обслуговування з метою поширення українськомовних реклам і назв різних закладів; на базі ЧНУ створити безплатні волонтерські курси, або лекторії з вивчення української мови для всіх охочих; впливати на передплату українських патріотичних видань у сільських і шкільних бібліотеках; активізувати роботу районних об’єднань “Просвіти” та долучати до заходів молоддь; підготувати Звернення: до Міністерства освіти і науки з метою збільшення годин викладання української мови у негуманітарних вищах; до Президента України та Міністерства закордонних справ — з метою відновлення українського консульства у м. Сірет, Румунія.

Модератори закликали думати, читати, гуртуватися та єднатися навколо української мови, головною необхідністю часу, якщо хочемо жити в мирі і достатку, щоб Україна більше ніколи не стала полігоном “гібридної війни” та приводом для чвар і непорозумінь.

Лариса МАСЕНКО,
доктор філологічних наук, професор Національного університету “Києво-Могилянська академія”

Новий мовний закон — запорука збереження цілісності Української держави

Промова Петра Порошенка на церемонії вручення Шевченківської премії 9 березня 2018 року продемонструвала зміни у ставленні президента до мовних проблем країни. Він схвалив нещодавнє скасування в Конституційному Суді Закону “Про засади державної мовної політики” (так званий “мовний закон Ківалова-Колесніченка”).

“За потаємним задумом його авторів, явних і залаштункових, Закон мав довершити чорну справу Валувєвського циркуляру та Емського едикту, — сказав Порошенко. — Суд лише виписав свідчення про смерть цього злочинного акта, де-факто ж кінець його настав кілька років тому”.

Хоча ще на початку свого президентства Петро Порошенко негативно оцінював рішення Верховної Ради про визнання цього закону нечинним.

Порошенко про статус української мови

Наступні слова президента мали підтвердити його відмову від толерування двомовного розвитку країни і посилення уваги до державного статусу української мови. У відповідь на звернення відомих діячів науки і культури з вимогою оголосити 2018 рік роком української мови він заявив, що “року замало, щоб надолужити все те, що внаслідок колоніальної політики втратила українська мова”.

“Хотів би повідомити, — сказав президент, — що найближчим часом підпишу указ про розробку, можливо, десятирічної програми укорінення та зміцнення державного статусу рідної української мови... Бо попереду — десятиліття української мови в Україні. Протягом цих десятиліть позитивні незворотні зміни мають відбутися. І ключове слово — незворотні”.

Таким чином, президент задекларував добрі наміри зміцнити позиції державної мови. Запитання, однак, виникають стосовно заходів їхньої реалізації.

Історія урядових програм з функціонування і розвитку української мови

Річ у тім, що починаючи з 1991 року в Україні було ухвалено чимало урядових програм, призначених для впровадження української мови як державної. Перша з них була утворена Постановою Ради міністрів УРСР 12 лютого 1991 року, ще перед розпадом Радянського Союзу. Вона мала назву “Державна програма розвитку української мови та інших національних мов в Українській РСР на період до 2000 року” і, як бачимо, також була розрахована на десятиліття. Програма була ухвалена “з метою забезпечення послідовної реалізації Закону УРСР “Про мови в Українській РСР”, створення необхідних умов для всебічного розвитку та функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя, розвитку й використання мов інших національностей у республіці”.

1997 року була ухвалена програма “Комплексні заходи щодо всебічного розвитку і функціонування української мови”, постановою від 2 жовтня 2000 року затверджено “Державну програму розвитку і функціонування української мови на 2004—2010 роки”, де було сформульовано багато правильних завдань, зокрема й “зміцнення статусу української мови як державної”. Ухвалювали й інші програми з тією ж метою, проте жодна з них виконана не була.

Все це свідчить про те, що для державного захисту й підтримки національної мови потрібні не програми, які, на жаль, лишаються переважно деклараціями, не обов’язковим виконанням, а закони, аналогічні тим, які в 1990-х роках ухвалили країни Балтії і Центрально-Східної Європи.

З історії кремлівського проекту демонтажу Української держави

Небезпеки, пов’язані з відсутністю ефективного мовно-

го законодавства, вже засвідчила окупація Росією українських територій. Адже ще задовго до цих подій Путін переконував західних лідерів у нелегітимності Української держави, обґрунтовуючи свої плани її демонтажу безпардонним викривленням історичних фактів та брехливою інформацією про її демографічний та мовно-етнічний склад. Територіальні претензії до України Путін обґрунтовував необхідністю захищати права російськомовного населення і росіян, чисельну присутність яких в Україні маніпулятивно перебільшив у кілька разів.

Варто нагадати фрагмент зі стенограми його виступу на саміті НАТО в Бухаресті 4 квітня 2008 року: “Україна в том виде, в котором она существует, была создана в советское время: она получила территории от Польши после Второй мировой войны, от Чехословакии, от Румынии. Значит, от России огромные территории получила на востоке и на юге страны. Это сложное государственное образование... Ну, семнадцать миллионов русских на Украине живет. Кто нам может сказать, что у нас там нет никаких интересов? Юг, юг Украины полностью, там только одни русские”.

Не виключено, що такі заяви очільника Кремля, а ще більше — їхня нинішня реалізація в Криму і на Донбасі, заохотила й декого з наших західних сусідів. Чи не стоять за нинішнім агресивним неприйняттям з боку керівництва Угорщини мовної статті Закону України “Про освіту” потаємні наміри відірвати в майбутньому від Закарпаття територію компактного проживання угорської меншини? Виховання молодшого покоління угорською мовою зі слабким володінням українською сприятиме інтеграції регіону в мовно-культурний простір сусідньої Угорщини з одночасним створенням мовного бар’єра з Укра-

їною. І що тоді забезпечить нашу країну від повторення на Закарпатті російського сценарію загартання Криму?

Наслідки проросійської діяльності Партії регіонів

Уже чимало сказано й написано про згубність недалекого гляди тактики невтручання у мовні проблеми України, властиву керівникам держави впродовж усіх років незалежності, що призвело до інерційного постколониального продовження процесів русифікації українців. Збереження домінуючих позицій російської мови на значній частині українських територій дає можливість Кремлю використовувати її як інструмент неоімперських планів знищення нашої держави.

Неспроможність протистояти російській експансії в наш мовно-культурний та інформаційний простір упродовж попередніх років уможливили прихід до влади Януковича і проросійської Партії регіонів, чим завданням був демонтаж Української держави. Наслідки діяльності цих політичних сил, присутність їхніх представників в органах місцевої влади і сьогодні становлять велику загрозу для збереження цілісності держави. У частині південних і східних регіонів державну мову відверто ігнорують навіть у ключових для її функціонування сферах — адміністративно-управлінській та освітній.

Так, фіксація відповідей на телефонний дзвінок українською мовою до приймальні голів облдержадміністрацій, здійснена в травні 2017 року, показала, що в адміністраціях Дніпропетровської, Миколаївської, Луганської і Донецької областей на дзвінок відповідають російською, хоча в розмові з українськомовним додзвонювачем все ж переходять на його мову. Водночас в адміністраціях Запорізької та Одеської областей навіть не вважають за потрібне перемикає мовний код з російського на український.

Не кращою є ситуація в освітній сфері, що зазнала розкладового впливу закону Ківалова-Колесніченка. У багатьох вишах, особливо технічних, значну частину лекцій і семінарів проводять російською мовою. З повідомлень у мережі інтернет можна дізнатися, що у містах сходу й півдня чимало шкіл із українською мовою навчання є такими лише номінально. Насправді ж викладання у них вчителі проводять російською мовою, а протести батьків з цього приводу місцеві керівники ігнорують, передусім у тих населених пунктах, де у владі перебувають колишні регіонали.

Новий мовний закон як запорука збереження цілісності держави

Все це говорить про необхідність ухвалення мовного закону, призначеного зупинити процеси зросійщення українського населення. Відповідний законопроект “Про державну мову”, підготовлений групою науковців і громадських активістів під керівництвом доктора юридичних наук Володимира Василенка, зареєстрований у Верховній Раді 19 січня 2017 року. Після розгляду в профільному комітеті законопроект отримав назву “Про забезпечення функціонування української мови як державної” (5670-д). Його ухвалення у Верховній Раді стане передумовою зміцнення позицій державної мови, а вже на його основі можуть бути створені відповідні програми. Лише Закон, який захищатиме державний статус української мови, інституції, що контролюватимуть виконання Закону і накладатимуть санкції за його порушення, здатні зробити незворотними зміни в мовній ситуації країни на користь державної мови. А це є однією з головних умов збереження держави і майбутнього повернення сьогодні втрачених територій.

Зоя ДІДЕНКО,
голова Хмельницької міської “Просвіти”

Добре слово про поліцію

У грудні 2018-го виповниться 150 років Товариству “Просвіта” в Україні. Протягом тривалого часу відносини між цією громадською організацією та жандармерією-міліцією-поліцією історично склалися негативно. Представники названих структур не могли й уявити співпрацю з національними об’єднаннями громадян...

Та все йде, все минає і, буває, що й на краще змінюється! Яскравим прикладом цього є успішна співпраця Хмельницької міської “Просвіти” з поліцією Хмельниччини. 2016 року з легкої руки генерала поліції Миколи Семенишина була підписана наша Угода про співпрацю. Сьогодні Микола Олександрович — начальник поліції Донецької області, він знає, що Товариство “Просвіта” на Донеччині може бути надійним партнером у національно-патріотичному вихованні поліцейських. Він усвідомлює, що просвіти ніколи не буває багато, особливо на сході України. А Хмельницьке Товариство і сьогодні підтримує його в усіх достойних починаннях.

Усю важливість “Просвіти” добре розуміє головний поліцейський Хмельниччини полковник поліції Василь Віконський. Саме це є запорукою успішного проведення спільних заходів, спрямованих на утвердження грамотності мови, знання історії, національної свідомості поліцейських.

А найперше — це культ державної української мови і Шевченкового слова. Недаремно ж, саме в Народному Домі “Просві-

ти” зібрались родини працівників поліції, щоб згадати Великого Кобзаря. Вірші Поета майстерно читали: підполковник поліції Сергій Цимбалюк із дочкою Ангеліною (НВК 4, За клас); лейтенант Аліна Колеснікова та її син Вадим (СЗОШ 29, ба клас); старший лейтенант Ірина Ручко з родиною. Зачарувала присутніх 4-річна Улянка Свідерська, донечка Світлани Свідерської, старшого інспектора Хмельницького відділу поліції. Важливим було й

те, що прочитаних поезій немає в шкільних програмах.

Щомісячно, згідно з графіком, затвердженим начальником, поліцейські відвідують Народний Дім “Просвіти”, де знайомляться з багатою різноманітною експозицією цього Храму української душі. Щомісячним є і візит-відповідь просвітян у Головне управління національної поліції у Хмельницькій області. Зустрічі проходять як тематичні відеолекторії. Відеофільми серіалів “Невідома Україна”, “Гра долі” ілюструють розповіді кращих педагогів навчальних закладів, ме-

тодистів Департаменту освіти та науки Хмельницької міської ради, членів правління “Просвіти”, відомих в Україні науковців.

Тарас Шевченко, Герой Крут, гетьман Павло Скоропадський, Симон Петлюра, князь Костянтин-Василь Острозький та інші видатні Українці є героями просвітницьких відеолекторіїв, які допомагають поліцейським успішно скласти тест на патріотизм.

З нагоди ювілею Товариства “Просвіта” в Україні перспективний план нашої співпраці передбачає зустрічі зі знайомими в Україні та й за її межами Просвітянами.

Ірина ФАРІОН,
доктор філології, професор

Двадцятидвохлітнє правління Івана Мазепи (1687–1709 рр.) розпочалося із його підписання з московськими царями Іваном, Петром та царівною Софією руйнівних для України Коломацьких статей (1687 р.), у 19-й із яких закладено нову суспільно-політичну основу знищення “природженого руського язика”. У ній йшлося про те, аби “народ малоросійський всякими міри і способи з великоросійським народомъ соединят и в неразрванное крѣпкое согласие проводят супружествомъ и инымъ повелениемъ, чтобы были под одною ихъ царскаго пресвітлаго величества державою, обще, яко единой христѣанской віры, и никто би такихъ голосовъ не испуцалъ, что Малоросійской край гетманского резименту, а отзивались би везде единогласно ихъ царскаго пресвітлаго величества самодержавной держави, гетман и старшина, народ малоросійской обще с великоросійскимъ народомъ, и вольной переход жителемъ из Малоросійскихъ городов в Великоросійскіе города и міста” [УМ I, с. 60]. Не варто доводити, що злиття народів та держав як основна ідея цього припису — це не просто злиття мов, а насадження мови колонізатора і знищення корінної мови. Отже, ці статті “були дальшим кроком на шляху обмеження державних прав України”. Як зауважив Олександр Оглоблин, “це позначилося навіть на формальній стороні “Коломацьких статей”. Після деяких напів поруч із традиційною формулою: “и гетман, и вся старшина, и Войско Запорожское, и народ Малоросійскій на ихъ царской милости били челом” з’являється новий додаток: “и приняли то с радостью” (накти II, IV, VI, XII); а в кінці статей: “пріемлем радостно” [Оглоблин 2001, с. 78].

З лінгвістичного погляду це далеко не “формальна сторона”, а нова когнітивна модель, що насильно вривалася в життя українців, облудно переназиваючи поняття: вимушений крок укладення Коломацьких статей у воєнних умовах з боку українців потрактовано як “радість”... Згодом таке перевернуто переназивання українсько-московських взаємин стане основним у політиці двох антагоністичних за укладом держав і способів сприйняття світу — демократичного і деспотичного.

Проте доконечно цим статтям не судилося ствердитися. Зокрема у своєму дописі на Мазепу Василь Кочубей із гіркою ремствував, що з вини Мазепи цей припис мав прямо протилежну дію: “На Коломацькій радіє согласено было, абы малоросійскіе люди з великоросійскими людьми между собою сватовствомъ пріятельскимъ и в пріязнь свойства для стислійшой любви обязувались; а теперъ гет-

Іван Мазепа (20.03.1639—21.09.1709 рр.): предтеча народної української мови

ман через увесь час гетманства своего не тилко в обязательство свойства и пріязни стислой входити не допускает, але с прилучившийся окказіи малоросійскимъ людямъ з великоросійскими свободно привитатися заорствует, а в дом на хлѣб и соль зазвати всецѣло не попускает, кладучи о тоє свой гнѣв и уразу гнѣвливаю, чрезъ що не тилко пріязни, але и знаємость малоросійскимъ з великоросійскими приходити невозможно, про то малоросійскимъ з великоросійскими не близкость до пріязни, но удаленіе и незнаємость умножается” [ДМ, с. 389]. Показово і те, що саме Кочубей та Іван Іскра, на відміну від Мазепи, підписуючи свого доноса на гетьмана, підписалися так, як це робили питомі мешканці Московії, використовуючи лексему — соціально-ментальний маркер — раб: “Вашего Царского Пресвітлаго Величества вірніи раби и подножје, Василій Кочубей, судіа, Иван Іскра, полковникъ” [ДМ, с. 395].

Характерна щодо цього титулатура самого гетьмана Мазепи, що виявлена одинадцятьма способами, серед яких найпоширеніший: “Гетманъ з Войскомъ ихъ царского величества Запорожскимъ”, відтак “Пресвітліишихъ и державніишихъ великихъ государей и царей и великихъ князей Іоана Алексіевича, Петра Алексіевича и великие государини благовірніа Софій Алексіевни всея великия и Малыя и Білія Россіи самодержцевъ Пресвітлаго величества подданій Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днепра гетманъ” [УМ I, с. 36—37]. Часом титулатура містить термін подданій: “...всея Великия и Малыя и Білія Россіи Самодержцевъ Ихъ Царского Пресвітлаго Величества подданой Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днепра гетман Иван Степановичъ Мазепа” [ДМ, с. 13, 23], а також наголошення на своєму підданстві: “мні, подданому” [ДМ, с. 195], як і заявляв про це Петро I у листах до Мазепи (див. вище). Подекуди у титулятурі використано додаткові означення та ієрархічно знакові лексеми слуга, подножжє, відомі з часів польської залежності україн-

ських гетьманів: “Вашого Царского Пресвітлого Величества вірній подданій и наинижайший слуга Иван Мазепа, гетман Войска Его Царского Пресвітлого Величества Запорожского”, “Вашего Царского Величества вірній подданный, наинижайший слуга и подножжє Иван Мазепа, гетманъ” [ДМ, с. 196, 202—203, 225; 222, 224]. Попри те, цілком переважає соціально нейтральна титулатура “Іоан Мазепа, гетман, з войскомъ Его Царского Пресвітлого Величества Запорожскимъ” [ДМ, с. 14—23, 28, 47—77], і жодного разу не вжито соціально ієрархічної та марковані лексеми раб, звичної для питомих мешканців Московської держави, незалежно від статусу дописувача.

Запроваджені до вжитку у другій чверті XVII ст. термін малоросійскій у документах доби Мазепи стає типовим. Зокрема в універсалах, наказах, листах, розпорядженнях гетьмана (у двох частинах УМ поміщено 850 наказових документів та 900 документів за ДМ) його вжито понад 130 разів у такому характерному сполученні: “з малоросійскихъ старшого и меньшого товариства”, “в посольтихъ малоросійскихъ городахъ и селахъ”, “малоросійскихъ войскъ”, “близько границъ малоросійскихъ”, “народомъ малоросійскимъ”, “всего малоросійского посольства”, “жителемъ малоросійскимъ”, “к Малоросійскому краю”, “малоросійскимъ людемъ”, “малоросійской отчизни” [ДМ, с. 25, 27, 202, 223, 254—255, 263, 265, 269, 519, 518]; “народу малоросійскому”, “малоросійскихъ городѣхъ”, “малоросійскихъ жителей” [УМ I, с. 47, 51, 55]. Лише раз у дописі Григорія Герцика щодо його участі у начебто зраді Івана Мазепи (1721 р.) засвідчено етнонім малоросіянин у формі множини: “перѣхало туды-жъ малоросіян...” [ДМ, с. 738].

Часто вживаним є термін Мала Росія (понад 100 разів), передусім через використання його у титулятурі московського царя та руського митрополита, у типовому діловому кліше, вживаному найпоздніше від 1688 до 1701 рр.: “...иміючи власт в Малой Россіи всякие утверждати права и устроить порядки” [УМ I, 149], “маючи мы гетманъ власт в Малоросіи всякие порядки устроить” [УМ II, 91], відтак у різних словосполучах в універсалах, на-

Іван Мазепа

казах, листах, розпорядженнях Івана Мазепи: “...в отчизну нашу Малую Россію” (із листа Мазепи, 1696 р.), “...в Малую Россію на обыкное місце” (із листа Мазепи, 1704 р.), і набагато рідше (близько двадцятьох разів) в інших документах аналізованій доби: “отчизна наша, Малая Россія” [ДМ, с. 340].

Водночас у листах гетьмана Мазепи вперше натрапляємо на майбутній хоронім **Україна**, написаний з великої букви, а також поширену словотвірну модель на -ець (-ц-і) у назвах мешканців Криму: кримці, що тепер під російським впливом заступлено суфіксом -чан-и: кримчани: “Листи гетманскіе полковнику Новицкому, о предосторожностяхъ, по случаю ожидаемого вторженія Крымцевъ въ Малоросійскую Украину” (1681 р.) [ДМ, с. 164]. Ту саму словотвірну модель спостерігаємо у відписі гетьмана Мазепи до Федора Головіна: “...чрезъ крымцевъ, нагайцовъ и кубанцовъ” [ДМ, с. 207]. Термін Україна стосувався переважно територій, що лежали на кордонах Київського та Галицького князівств, що і підтверджує лексикографічне джерело XIV—XV ст.ст., де слово краи (див. структуру у-краи-ин(а)) означало: “(гранична лінія) край, межа; (пограничний район держави) пограниччя, окраїна; (озера) берег” [ССУМ 2, 508]. Саме цей Середньонаддніпряньський терен, що лежав на пограниччі між ісламом та християнством, дав початок козацькому феномену, названому просторовим поняттям, апетитивом **україна** (зауважу, що суфікс -ін- (-ин-) є носієм двох значень: зменшености, пор. діл — долина, низ — низина, а також значення просторової конкретизації). У процесі розвитку козацького руху термін Україна обіймав шораз більшу територію,

аж поки не став власною назвою нашої держави — хоронімом, а відтак сучасним політонімом. Характерно співвідноситься вживання терміна **Україна** у документах, що вийшли з-під руки Мазепи (понад двадцять разів): “из Украины российской волинской”, “я с войскомъ отдалюся от Украины в полк Стародубской”, “внутрь Украины с войскомъ”, “...чтобы отнято было от Украины”, “чтоб малоросійскую Украину к совершенной вірности к Царскому Величеству привесть” [ДМ, с. 202, 246, 247, 263, 269] — і понад сімдесят разів у документах доби Мазепи, що засвідчує прогресивну тенденцію поширення цього терміна: “объявши в свою державу Украину”, “Україна, отчизна наша”, “милый отчизны Украины нашей”, “Москва маєт у крѣпкую роботу взятии всю малоросійскую Украину” [ДМ, с. 297, 337, 344, 382], “въ свою державу Украину” (з універсалу чернігівського полковника Якова Лизогуба) [УМ I, 565], “до успокоения войны на Украину” [УМ II, с. 447] (з інструкції Якіма Сомка 1662 р.). Найбагатший текст на вживання хороніма Україна та його похідника українскій (по п’ять разів) — це документ “Таємнихъ переговорівъ троцького каштеляна Михайла Казимира Котела з гетьманським представником, стародубським писарем Опанасом Покорським” (1703 р.), у якому йдеться, що “дальі под царемъ [...] Украині прожити невозможно”, “дальі Украині под ярмомъ московскимъ не подобно”, “дабы Украина в такой же волности [...] цѣтетъ Корона польская и К[...]Литовское”. Шість разів цей хоронім ужито в зізнанні Данила Апостола: “такими ж правами Украина щитилася” [ДМ, с. 266, 410].

Закономірними, але ще не частотними є словотвірні похідники від аналізованого хороніма українскій, рідше українний, українне: “всего народу Украинского”, “...волность украинскую”, “гетмановъ украинскихъ”, “весь край Украинскій відаєт”; “...и всю Украинною Казацкою...”, “украиннымъ и казацкимъ городамъ...”, “гетмана украинного”, “тільки под городами Украинне, для облову своего ненасытного” [ДМ, с. 266, 269, 378, 748, 945, 177], “в украинихъ городѣхъ” [УМ I, с. 55], “и народу Малоросійского Украинского обявити подданство и благодареніе его царскому пресвітлому величеству...” [УМ II, с. 480].

На цьому тлі зрідка вжито історичного хороніма Русь та його похідника руський, як це, зокрема, було у документах гетьмана Івана Виговського. Натомість цей термін використано, лише називаючи Галичину: “Руського воеводства и земли Львовской часть” [ДМ, с. 219], “воеводи

Універсал Мазепи

руському у к преп. епископу львовскому” [ДМ, с. 280—281, 388]. Уживаний він і в художній творчості, зокрема в Івана Величковського: “руским языком”, “рускіє способы вынайдуочи” [ДМ, с. 518], у “Пісні про Перекоп” та “Похвалі Шангірею салтану” (1691 pp.) Никифора Поплонського кілька разів використано як хоронім чи етнонім: “...і с Русью мирились” [ДМ, с. 535], у заповіті Пантелеймона Радича (1701 р.): “Библия русская”, “бесіди рускіє” [ДМ, с. 990], а також як звичне кліше офіційно-ділового стилю у купчих записах: “и так се в собі писмом руским писаний маєт” [ДМ, с. 1030—1033]. Уперше в документації Мазепи вжито етнонім *москаль*: “мы для самого москаля неприятелей шведов на главах наших полских держим” [ДМ, с. 267].

Документи доби гетьмана Мазепи писані староукраїнською (руською) мовою зі звичним формуванням у разі перекладу їх московською мовою, зокрема у його листах: “Список с листа белорусского письма каков писал к великому государю царем и великим князем Иоанну Алексеевичу Петру Алексеевичу и великой государыне блаженной царевне и великой княжне Софии Алексеевне всея Великия и Малыя и Белья России самодержцем Войска Запорожского обеих сторон Днепра гетман Иван Степанович Мазепа...” [ЛМ, с. 86, 103, 119, 125, 127, 138, 139, 160]. Таке саме формування мають листи і до Олександра Голіцина [ЛМ, с. 97, 134, 135]. На відміну від відносно широкої польської мовної канцелярії Богдана Хмельницького, серед документації гетьмана Мазепи лише два листи польською мовою [УМ II, с. 332—333, 354—355] і латинською мовою “Універсал від імені Війська Запорозького до іноземних володарів про причини розриву з Москвою” (1658 р.) [УМ II, с. 429—435] зі знаковою мотивацією антимосковських виступів, вилічених у лексемі-концепті тодішньої правосвідомості наших предків *свобода*: “Заявляємо і свідчимо перед Богом і цілим світом, що розпочата й ведена нами війна з Поляками мала не иншу причину і не иншу мету, як оборону святої Східної церкви і предківської свободи нашої, — любов до неї водила нас з покійним вождем нашим, безсмертної пам’яті Богданом Хмельницьким і Іваном Виговським писарем нашим” або “Не з інших мотивів прийняли ми протекцію великого князя московського, як тільки для того, щоб заховати і примножити для себе і потомства нашого *свободу* нашу, здобуту зброєю з поміччю Божою і тільки разів назад повернувши жертвою крові” [УМ II, с. 433].

Порівняно з іншими українськими провідниками саме цей гетьман мав особливу мовну обдарованість. За час навчання у Києво-Могилянському та єзуїтському колегіюму у Варшаві досконало засвоїв італійську, французьку, голландську та татарську мови, вільно володів польською, російською, латиною та німецькою [Павленко 2007, с. 176]. Дипломатичний агент французького уряду у Москві Деляневіль у “Записках про Московію” пише: “Цей князь з обличчя негарний, але людина дуже освічена і прекрасно говорить латинською мовою” [Січинський 1991, с. 37].

Коли посол Франції Жан де Балюз 1704 року відвідав гетьманську резиденцію, то був вражений не тільки тим, що з німця-

ми-лікарями гетьман розмовляв німецькою мовою, з італійськими майстрами — італійською, а з ним — польською та латиною. “Він показував мені свою збірку зброї, одну з найкращих, що я бачив у житті, — а також добірну бібліотеку, де на кожному кроці видно латинські книжки”. Посол також пересвідчився, що гетьман регулярно отримував і читав французькі та голландські газети [Павленко 2005, с. 63]. Інший француз зауважив на психолінгвістичному аспекті спілкування гетьмана: “...міг говорити з кожним мовою свого співбесідника” — це значить, міг бути на рівні та схоплювати психологію та “круг заінтересовань свого співбесідника” [Січинський 1991, с. 36].

Водночас він творив поезію рідною, руською (староукраїнською) мовою. Одна з них, “Дума” — “підсумок не тільки його політичної філософії, але й базалітньої державно-політичної діяльності” [Оглоблин 2001, с. 358]. Ця трагічна картина буття українського народу і пристрасний заклик до боротьби дійшли до нас завдяки доносові Василя Кошубея як окрема 32-а стаття у такій повній назві “Дума пана гетьмана Мазепи, в якій значне проти держави великого государя виявляється супротивенство” [СМ, с. 61]. Ідея твору в гострих радикальних рядках, що виражають найпекучіші потреби того часу та форму боротьби за них: “А за віру хоч умрете. / И вольностей бороните! / Нехай вічна будет слава, / Же през шабли маєт права!” [ДМ, с. 390]. Закономірно, що “в часи руйнації матеріальних підвалин людського життя, думка людини, а надто ж думка інтелектуаліста — дослідника, вченого, філософа, поета, природно, звертається до джерел буття, шукаючи там причин тих трагічних, сумних і жалюгідних подій, що відбувалися перед очима...” [Оглоблин 2001, с. 143].

Цю поезію, а також приписвану Степанові Мазепі “Пісню про чайку”, “Псалми” і його листи до Мотри — поезію в прозі, — з огляду на їхній лексичний склад та граматичні параметри і, найголовніше, пісенну ритмомелодіку, сповна можна вважати предтечами нової української мови на народній основі [див. тексти СМ, с. 68—74]. Яскраво свідчать про це унікальні народнорозмовні дієслівні спонукальні форми із “Думи”: “озмітєся всі за руки”, “а за віру хоч умрете”, “вольностей бороните”, “нехай вічна будет слава”, “нуте врагов, нуте быти!”, “На корабель поглядимо, / Много людей полічимо”; “Не даймо ей погибати!”, інфінітиви із суфіксом *-ова-*: “паноувати”, “керовати”; інфінітиви з суфіксом *-ти*: “не родити”, “жити”; ключний відмінок “Ей, паноує енерелы”; займенники “той”, “сами”, “себе”, редуплікована форма “тото”; пестливі прикметникові форми: “Мати моя старенькая / Чом ты вельми слабенъкая?”; маркерна українська лексика: “вкупі”, “ратувати”, “розшарпали”, “нарікаєт”, “ворувають”, “руинують”, “ліше”, “ліхо”, “острых”, “заволаю”, і, звісно, що двічі вжитий хоронім України: “Жалься, Божє, України”, “По Країні и той тужить”; службові частини мови (чи аналітичні морфеми): “щоб”, “аж”, “чом”, “хїба тїлко”. Поодинокі полонізми аж ніяк не затмарюють неспинної стихії народної мови: “еден”, “не маш”, “през незоду”, “юж”, “зычливости”, “же”, “есте”. Про звільнення мови від церковнослов’янсь-

кої, за Іваном Франком, “шкаралоуші” свідчить хїба один церковнослов’янізм “оное”. Цей твір засвідчує не лише прорвану греблю канцелярської мови, але і мовний портрет Івана Мазепи як найкращого стиліста — “справжнього “gentleman of the Renaissance” (К. Меннінг) [Оглоблин 2001, с. 67] з незвичайною пластикою мови, багатством поетичних образів та добірних порівнянь [СМ, с. 62].

Дослідник поетичної творчості Мазепи Є. Пеленський зауважив, що всі “писання Мазепи” створено “доволі чистою українською мовою, чого не можна сказати про інші тогочасні твори” [СМ, с. 65]. Особливо це стосується твору релігійного змісту “Псалми”, де лише у двох стро-

в оточенні гетьмана передусім як поет, що писав польською. Згодом він залишить яскраві спогади про побачене у палаці свого патрона, що засвідчує високодуховну атмосферу двору Мазепи: “Незабуття для мене й досі величезна бібліотека небіжчика Мазепи. Дорогоцінні оправи з гетьманським гербом, найкращі кївські видання, німецькі й латинські інкунабули, багато ілюстровані стародавні рукописи. Не без зітхання згадую в теперішній мойї мізерї всі книжкові багатства, рівних яким не було в Україні” [Павленко 2007, с. 181]. Мазепине зацікавлення книжками, зокрема старовинними рукописами, підтверджує куплене ним 1701 року пишно прикрашене Пересопницьке Євангеліє, яке згодом він подарував Переяс-

російський”, 1695 р.), Самійло Мокрєвич (“Виноград, насаджений добрим господарем”, 1697 р.), Дмитро Туптало (“Руно орошене”, 1697 р.), Феофан Прокопович (“Володимир”, 1705 р.), Лаврентій Горка (“Йосиф-патріярх”, 1708 р.), Петро Армашенко (“Театр незмінної слави”, 1699 р.) автори підручників риторики “Rostra Tulliana”, діалектики “Prolegomena dialecticae”, філософії “Philosophia naturalis et ulfaranaturalis” та піітики “Lyra Heliconis” [Шевчук 2005, с. 421—423]. Зауважимо, що ці автори писали різними мовами: слов’янською, руською (староукраїнською), польською, латинською, що було невід’ємною характеристикою доби барока.

Французький дипломат Жан Балюз, який 1704 року відвідав гетьмана у Батурині, зауважив, що Мазепа ще й до того досконало володів мистецтвом “говорити й не сказати”. Подібну думку висловлював і його генеральний писар Пилип Орлик: “Небіжчик Мазепа вельми гарно провадив розмову, й любо було його слухати, все одно — з ким і про що не говорив” [Яковенко 2005, с. 401].

Отже, Іван Мазепа — автор ідеї розриву відносин з Московією за надскладних внутрішніх та зовнішніх політичних обставин, український державник, мещенат, поліглот, людина, прізвище якої вперше в нашій історії стало твірною основою для виникнення відантропонімного етноніма — *мазепинці*. Мазепинці стали історичним символом боротьби за самостійну Українську Державу. Саме він ще за 100 років до “Енеїди” (1798 р.) Івана Котляревського написав твір “Дума” народною, а не книжною українською мовою. Саме він купив історичне Пересопницьке Євангеліє (1556—1561 pp.) і 16 квітня 1701 року передав його Переяславському кафедральному соборові. Це перша відома нам найдавніша і найвагоміша релігійна пам’ятка з елементами живої народної української мови, на якій сьогодні присягають президенти в українському парламенті.

ДМ — Доба гетьмана Івана Мазепи в документах. — К., 2007.

ЛМ — Листи Івана Мазепи. 1687—1691, т. 1.

УМ I — Універсали Івана Мазепи. 1687—1709. — К.—Л., 2002, кн. I.

УМ II — Універсали Івана Мазепи. 1687—1709. — К.—Л., 2006, ч. II.

СМ — Слово Многоцінне. Хрестоматія української літератури, створеної різними мовами в епоху Ренесансу (друга половина XV—XVI століття) та в епоху Бароко (кінєць XVI—XVIII століття): В чотирьох книгах. — К., 2006.

ССУМ Словник староукраїнської мови XIV—XV ст.: У двох томах. — К., 1977—1978.

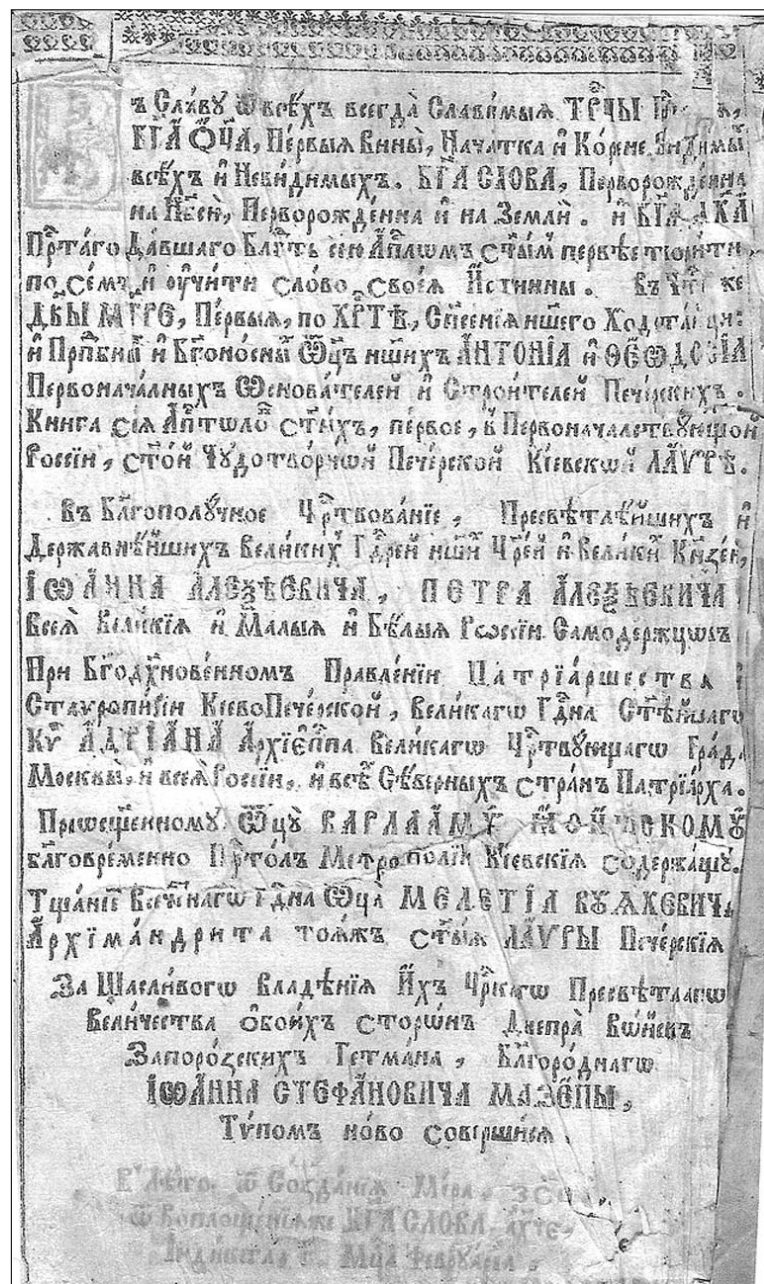
Оглоблин 2001 — Оглоблин Олександр. Гетьман Іван Мазепа та його доба. — Нью-Йорк, 2001.

Павленко 2007 — Павленко Сергій. Загибель Батурина 2 листопада 1708 р. — К., 2007.

Січинський 1991 — Січинський Володимир. Чужинці про Україну. — Л., 1991.

Шевчук 2005 — Шевчук Валерій. Муза Роксоланська: Українська література XVI—XVIII століть: У 2 кн. Книга друга. — К., 2005.

Яковенко 2005 — Яковенко Наталя. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. — К., 2005.

Сторінка з «Апостола» 1695 року, з титулом Івана Мазепи

фах — звертання до Ісуса, — з огляду на вимоги тодішньої поезики, застосовано так званого високого стилю з уживанням церковнослов’янської лексики. І це попри те, що мову творів Мазепи ми знаємо лише з московських копій, подекуди поповнених “москалізмами” і не переданих точно тодішнім етимологічним правописом [СМ, с. 67].

Не випадково Мазепа призначав на відповідальні уряди людей високоосвічених і вправних у письменстві: “Він кохався у слові — і в промові політика, і в товариській розмові, і в листуванні — чи то приватному, чи навіть офіційному” [Оглоблин 2001, с. 145]. Зокрема глухівським сотником був Олексій Туранський, що віршував латиною, чернігівським полковником призначено володаря чималої бібліотеки та автора історичної хроніки Павла Полуботка. Пилип Орлик з’являється

лавському кафедральному соборові (нині на цьому кодексі складають присягу президенти України).

Мазепа мав найщільніші зв’язки з літераторами його доби, що відбувалося передусім “на ґрунті тонкого відчуття гетьманом вартости поетичного слова” [Павленко 2005, с. 79]. Через те гетьман саме їх виводить на високі церковні та урядові посади. Серед них такі знакові постаті доби бароко, як Варлаам Ясинський, Іван Максимович, Дмитро Туптало, Стефан Яворський, Гедеон Одорський. Закономірно, що тодішні літератори фактично змагаються в подяках та присвятах Мазепі (а потому і в папуженні його), що, до речі, зазвичай написані польською чи рідше латинською мовами: Іван Орновський (“Муза роксоланська”, 1688 р.), Стефан Яворський (“Луна голосу, що волає в пустелі”, 1689 р.), Пилип Орлик (“Алцид

Вадим КРИЩЕНКО. Між минулим і майбутнім

Поборники України

Де ви, поборники України,
Де вас знайти, де вас узять,
Хто без лукавства і гордині
Уміє честь свою тримати?

Невже перевелись достойні,
Хто совість у душі несе?
Невже за долари сьогодні
Купити можна всіх і все?

Усе не ті, якісь байстряга, —
Їх родовід шукать дарма.
Брехні насялось багато.
А правда не зійшла... Нема.

Все гроші, гроші, грошенята,
Хоч вкрали торби немалі...
Вони миліш їм мами й тата
І честі рідної землі.

Де той, хто набереться сили
Розвіять кривди холоди?
Дозволь, Україно, попросити:
Шевченка ще раз народи!

Воскресіння

Невже ми позивали до ганьби,
Що вже не можем одійти од неї?
Як не кричи і що ти не роби —
Між верховод немає Прометей.

Слова манливі, як пухке рядно, —
І з кожним днем все обіцяють дужче.
Придивися: душа з подвійним дном
І руки не святі, а загарбуші.

Народ довірливий, терплячий мій народ,
Але це до межі, якогось краю...
Вже стільки лиха, стільки вже негод
Плече людське донизу угинає.

Невже, питаю, між “цабе” нема
Отих, хто може жити без лукавства?
Невже їм не відомий правди смак,
Який солодший за усі багатства?

Народ здурити можна раз чи два,
Постійно він у дурнях бути не хоче.
Він може народити не слова,
А гнів, що карою повсюди загуркоче.

І в тому гніві може хтось постать,
Отой, що має справжнє серце сина,
Хто через мури злості і проклять
Україну поведе до воскресіння.

“Землячок”

Одяг він іншу мову,
Іде у інші храми...
І я питаю знову:
Він з нами чи не з нами?

В словеснім передзвоні
Не зрозумію й досі:
Він України воїн
Чи прихвостень московський?

Лихе — не бачить ніби,
Своє — ганьбить завзято.
Ой, “землячків” подібних
У нас іще багато.

Від злості — ерепенить,
Хоча вдає — звичайний.
З такими ось, я певен,
Ви також зустрічались.

Якщо ти людина

Якщо ти пташка —
Бійсь висоти,
Якщо ромашка —
Всім не цвіти.

Якщо ти гілка —
Плоди ховай,
Якщо сопілка —
Притиш, не грай.

Якщо ручай ти —
Не трать води,
Якщо зайчатко —
В даль не ходи.

Знов слово стелить
Таїнь свою...
Якщо метелик —
Жахайсь вогню.

Якщо ти стежка —
Не линь у даль,
Хай буде стерта
Твоя хода.

Так безупинно
Кричать рядки...
Якщо людина —
Дій навпаки!

Прийдіть

Є крикуни з брехнею в роті,
Є імітатори борні.
Та мало справжніх патріотів
Серед української рідні.

А істинні звитязці, справжні —
Прийдіть з низин і верховіть,
Моїй розхитаній державі
Потрібні нині ви. Прийдіть!

Небесна сотня

Почалось це холодного лютого.
Переляк ми сховали в кишеню...
Але день обізвався не салютами,
А вогнем — по живих мішенях.

Ні, “омон” не скупився з набоями,
Бив прицільно, не кволо, не сонно...
І зробилися хлопці — Героями!
А тепер повторяєм обоє ми:
“Символ волі — “Небесна сотня”!

Відагуючи ребус

Небо мовило: що треба —
Ангел щастя принесе...
Загадковий був цей ребус.
Що сказати? Скажу усе.

Дайте світлість дня відчути,
Вгледіть зоряність ночей,
Дайте віру повернути
До зневірених очей.

Хай землі краса бузкова
Кличе правду в наші дні,
І до батьківського слова
Хай притуляться пісні.

Хай приходить той, хто вміє
Й розуміє до пуття...
Хай веде вперед надія,
І минає співчуття.

Хай сопілка долю тішить,
А життя у бубон б'є.
Ось, здається, й все... А інше —
Це, як мовлять, — не моє.

Життєвська мудрість

“Нам треба жити кожним днем”.
Ліна Костенко

...А жити треба кожним днем,
Не відкладаючи на потім.
Що має бути — не обійдем
В своїх стараннях і турботі.

Тож повнимосся кожним днем,
Не підганяймо круглі дати.
Те, чим сьогодні ми живем, —
Вже завтра може не настати.

Випадковість

За те, що ти живеш на білім світі, —
Склади подяку долі та батькам,
Що бачиш сонце, що яснить в зеніті
І повнишся цим Божим світлом сам.

Що чуєш, як птахи у перемові
Кладуть на білу днину голубе...
На світі жить — це також випадковість,
Яка між тисяч вибрала тебе.

Мої очі

Одне око — плаче,
А інше — сміється.
Отака вже влада
У могого серця.

Я сльозливе око
Затулю рукою.
Хай веселий спокій
Лишиться зі мною.

Та не так виходить,
Хоч стараюсь дуже...
Одне — зором водить,
Інше — тільки мружить.

Хто мене побачить —
Сміхом захлиньється:
Одне око — плаче,
А інше — сміється.

Єдине щастя

Хай щастя Вас не обмине,
Згадаймо істини загублені.
В людини щастя лиш одне:
Любить когось і бути любленим.

Соснова шишечка

Соснова шишечка —
Колись мені знайшлася...
Блиск Новоріччя
У віконнім склі.
Святкую без вина,
Без витребеньок всяких...
Лиш шишечка —
Усе, що на столі.

Так час минув...
Живий... Не мучусь в ліжку.
Знов рік Новий,
І знову я один.
А на столі —
Стара соснова шишка:
Цей талісман
Січневих іменин.

Перед любові образом святим

Любов не знає слова “обережність”,
Не все буває вічним у житті.
Ми летимо в космічному безмежжі
На білих крилах наших почуттів.

Не признаємо суддів, ані свідків —
Ми в почуттях небесніші таки,
Питаємо одне одного: звідки
Ця ніжність дивна в доторках руки.

Вростаємо у шал цей невимовний —
І все щезає в дрібності своїй.
І співом вже відлунюється слово,
В якому ти у позолоті мрій.

І я шепчу: моя лише, єдина,
І очі застеля солодкий дим...
Хай все завмре і стане на коліна
Перед любові образом святим.

Чекання

Я і ти... Й березневе чекання
Із березовим пахом води.
Мелодійна хвилина стрічання
Заглядає у шибку... Прийди!

Ти прийди, бо вже пахне весною,
Щоб разом пити запах п'янкий.
Щоби знов над тобою і мною
В тишу ніжну вплітались скрипки.

Щось у тиші сховалось значиме,
Розпізнати не вистачить сил...
І вікно за моїми плечима
Наче розмах архангельських крил.

А все останнє

Завзята праця і кохання —
Хай ними повниться земля.
Це основне. А все останнє,
Як мудрі кажуть: тру-ля-ля.

На спомин

Життя з кислункою на смак —
Не хочу набивать оскоми...
Прожити хочеться отак,
Щоб залишилось щось на спомин.

Надокучливі знайомі

Багато друзів не буває,
Ніколи друг не набридає.
Я інших зустрічаю в домі —
Це надокучливі знайомі.

Де шукати ліки

Бідність з хворістю з'єднались
У селі та в місті...
Мудрі люди так сказали:
Наші ліки — в місці.

Чого так кажемо

Із роси вам, із води! —
Кажем не навмисне,
Бо роса — блищить завжди,
А вода — не кисне.

Безсоння

Не спиться... У вікно дивлюсь.
У далині десь вогник світить:
Не спиться, видно, ще комусь —
Я не один такий у світі.

Побачив... Стало веселіш,
Вже ночі не страшить безодня...
І у душі заплівся вірш
Про вогник, ніч і про безсоння.

Покаяння

Усі ми в чомусь винуваті,
Усі несемо в серці гріх.
Коли ми дужі та завзяті —
Ховає гріх фіранка втіх.

Коли вже зваби відлетіли,
Коли уже: не ляж, не встань...
Тоді схиляє грішне тіло
Глибинний поклик покаянь.

Тоді душа, немов сирена
Озвучить все, що скоїв ти.
Тоді вуста самі смиренно
Шепчуть: “Господи, прости”.

Не хочеться

Палив я дні на суєтливій речі,
Зібравши в клопіт власне і чуже...
Втомилася душа від колотнечі,
Заблаглося від них втекти уже.

Дивлюся мовчки в далечінь безлику,
Бреду під зойк осінньої сльоти.
Хоча душа втомилася од крику,
Та в царство тиш... не хочеться ще йти.

Володимир ПЕТРАНЮК: «Мазепа — один із найменш оцінених нацією героїв»

— Як виник задум написати п'єсу про Івана Мазепу?

— Мазепа — один із найменш оцінених українською нацією героїв. Досі не маємо йому пам'ятника в столиці, зі скандалом постав пам'ятник гетьману в Полтаві. І це біль до глибини єства, адже Мазепа — архітектор нашої незалежності. І коли Нація не в змозі оцінити того, хто був біля витоків її державності, значить, “не все добре в нашому королівстві”. І мені це болить.

Три роки тому разом із патріотами Конгресу Українських Націоналістів та ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка я їздив до Батурина і був на місці садиби Івана Мазепи. Зараз там стоїть хрест, а раніше був палац Гетьмана. Я, звичайно, цікавився цією історичною постагттю і раніше. Але саме в Батурині визрів намір написати п'єсу про славетного Гетьмана і розпочати її дію з цього кургану, де височіє хрест.

Думав, як краще показати цього чоловіка. Хотілося знайти такий спосіб подання образу Мазепи, щоб він був близьким душі кожній людині.

Художній керівник Театру української традиції “Дзеркало”, заслужений діяч мистецтв України Володимир Петранюк написав п'єсу “Мазепа, думка на два серця”, присвячену видатному українському гетьману. А нещодавно у Театрі “Дзеркало” відбулася прем'єра вистави за цим твором, де він грає головну роль. Про нову постановку театру — наша розмова з паном Володимиром.

Данте в пекло, так само ворожка вводить нашого сучасника у XVIII століття. З цього починається філософська притча, або байка.

Моя п'єса — казка для дорослих. Ми бачимо історію великого кохання і зради. І тут починається випробування для глядача.

На моє глибоке переконання, у житті кожної людини важливим є “Причастя совісті”, яке ми приймаємо з молоком матері, “Причастя мужності”, що отримуємо від батька, та Святі дари історії — від Батьківщини. Всі персонажі приймають причастя правди і неправди. Кочубей, п'ючи з дружиною горілку, приймає в себе причас-

тв. Він поставив виставу про Мазепу. І ця вистава стане вшануванням її пам'яті.

— У чому особливості цієї постановки?

— Головне — ми повинні були почати мислити як герої п'єси, стати фанами цієї історії, цієї любові. Разом ходили в Музей гетьманства (за легендою, це будинок Івана Мазепи), вивчали артефакти. Перечитали твори Богдана Лепкого.

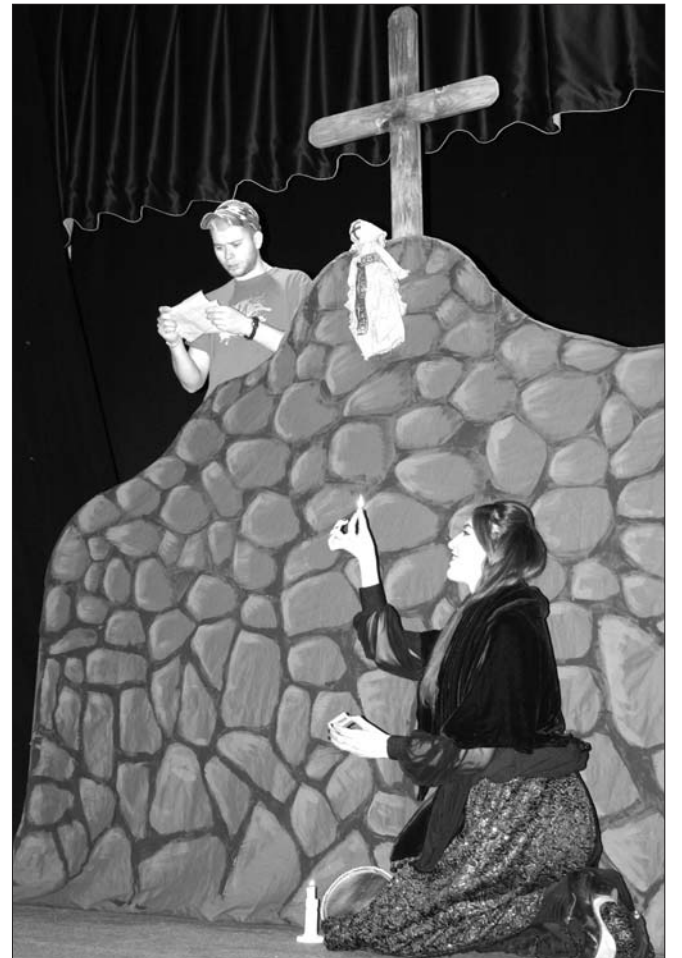
Якщо людина не згодна з ідеологією Мазепи і Мотрі, не вірить в ідею визволення України, то їй немає чого робити в цьому проєкті. А Театр української традиції “Дзеркало” — колектив однодумців. Ми разом намагалися розібратися, яка роль Івана Мазепи в історичних процесах тієї доби. Ходили й дивилися на церкви, які гетьман збудував у Києві та Переяславі-Хмельницькому, це як шмат, вирізаний із серця нашої історії. І коли ми перейнялися всім цим, тоді розпочали репетиції. Почали шукати роль кожного персонажа в тих подіях, які не показані на сцені. Наприклад, у виставі немає Полтавської битви, втрати Кочубея, пожежі в Батурині. Та для нас важливо грати і ті події, які не зображені у виставі. Адже тільки коли опануєш роль постаті в історії, можна спробувати шматок цієї історії зіграти на сцені.

Дмитро Сторчоус не лише режисер-постановник, він грає Кочубея. А одна з провідних актрис нашого театру Ліана Книгницька-Марковська Кочубеївну. Вони створили яскраві й цікаві образи. Ця пара дає глядачеві якийсь час відпочити від поважних державних думок Мазепи.

Роль Мотрі Кочубеївни виконує Анна Коваленко. Ця робота стала для неї опануванням акторських вершин. Раніше Аня не грала таких великих і серйозних ролей. Коли вона прийшла у виставу, то в мене цю роль релетирувала інша артистка. І Аня пройшла за чотири місяці той шлях, який інші актори за рік. Вона дуже яскраво грає свою роль.

— Розкажіть про особливості сценографії.

— Вдячний нашому художнику Миколі Костюшко. Ми з ним знайомі давно, а разом працюємо вперше. Костюшко з ентузіазмом взявся за цю тему. Звичайно, ще не

Можливо, це ще один камінець смальти у великій кольоровій мозаїці його портрета. Бо багато людей не знають добре цю тему, і тому треба знайти підхід, який стане зрозумілим кожному. А вхід до їхньої свідомості можливо відшукати через серце, тобто через любовну історію: Мазепа — його похресниця Мотря — їхнє, на розрив душі, кохання. І саме через серце, через любов треба підходити до усвідомлення, що це наш герой, один із найвидатніших українців.

— Що Ви дізналися нового про Мазепу, працюючи над п'єсою?

— Я перечитав усі книжки Богдана Лепкого, присвячені Івану Мазепі, що стали для мене вражаючим джерелом. Вивчав документи, був у будинку Кочубея, там, де народилася Мотря.

Свого часу моя дочка Марія вела на студії “Пілот” програму “Паралельний світ”. В одному із сюжетів викликали дух Мотрі Кочубеївни. Ці моменти запали мені в душу, а потім стали основою для створення символічних образів.

Для себе я відкрив у Мазепі те, що він був не лише потужним державним мужем, а й людиною з вразливим і чутливим серцем. Він був всебічно освіченою людиною з королівського двору, писав вірші латиною й українською мовою.

Саме через ці речі я намагався йти до глядача. І пішов шляхом філософської притчі. Філософські речі тут приховані за магією передання. Не випадково на початку перехожий із нашого часу (артист Іван Коваленко) зустрічається з ворожкою (Ольга Онопріюк), яка відкриває йому магічний світ минулого. Як Вергілій вводив

тя зради. Кочубеївна намагається звабити Мазепу і причащає його медом спокуси. Ворожка дає Мазепі чарку причастя забуття. А Мотря вириває з грудей троянду як серце, як причастя любові. Цей ланцюг причастя, що проходить червоною ниткою через всю виставу, робить п'єсу не віддзеркаленням подій, а їх осмисленням. Усвідомленням джерела зради й героїзму, любові й ненависті.

Це відрізняє мій твір від усіх попередніх. Метафізичний вир прихований за основою водевільно-драматичною історією з фехтуванням, питтям горілки, піснями, поцілунками. А глибоко під ними існує магічне коло спиритичного сеансу, в якому ми викликаємо наших предків і питаємо в них: “Як не зрадити собі? Як не помилитися у виборі шляху в нашому отруєному зневірою світі?”

— П'єса присвячена пам'яті актриси Вашого театру Олени Мазуренко.

— Олена — біль мого серця. Вона грала Панночку у виставі “Вій”. У тому спектаклі її героїня разом із Хомою перемагають пекельні сили Вія силою своєї любові та гинуть, як Ромео і Джульєтта. Також вона грала у виставі про Бандеру, інших постановках нашого театру. В житті була такою, як на сцені, мала героїську душу. Її родина — великі патріоти України: батько воював в АТО, зараз лікується у шпиталі, чоловік Олени, Дмитро Сторчоус, — головний режисер нашого театру.

все встигли зробити. Але попереду в нас шлях до глядачів, які ходитимуть на виставу. Їх чекає ще кілька несподіванок, адже виставу доопрацюємо. Впевнений, що згодом вона стане діамантом історичного національного театру.

Серед декорацій — інтер'єри й екстер'єри палацу Мазепи та хати Кочубея, пагорб, на місці якого був палац, цвинтар і церква, де зустрічаються Мотря і Мазепа. Декорацію створено з кубів-трансформерів, які вкладаються один в один. Усередині цих кубів містяться весь реквізит: кинджали, шаблі, хустки, начиння. Великий пагорб із хрестом складається з усіх тих декораций, які потім бачимо у виставі. Пагорб — це могила Часу Мазепи, у темряві він розвалюється на шматки, з яких будується та реальність, у якій живуть герої.

Цю унікальну конструкцію створила інженерна група на чолі з Володимиром Мозолевичем.

Не передбачав, що прем'єра відбудеться так блискуче. Звичайно, є ще над чим працювати, аби вистава стала динамічнішою, також треба удосконалити деякі технічні речі. Але загалом я задоволений від першого показу.

— Також у день прем'єри відбулася презентація Вашої книжки “Мазепа, Шевченко, Бандера — духовний тризуб українця”.

— Створювали цю книжку всім театром, адже якби не було “Дзеркала”, то не було б і видання. Вистави про Тараса Шевченка, Степана Бандеру, Івана Мазепу та “Вій” — це історія нашого театру. Здавалося б, маленька книжечка, але в ній закладене все наше життя.

— Ви вже написали п'єси про трьох видатних українців. Хто буде четвертий, можливо, Григорій Сковорода?

— Так, я думаю і про цю постать. Але сподіваюся, що в далекій перспективі одна з наших майбутніх вистав буде присвячена Лесі Українці. Така роль стане великим випробуванням для кожної актриси.

— Що б Ви хотіли сказати на завершення нашої розмови?

— Театр, як і вся країна, сьогодні переживає нелегкі випробування. І зберегти наш творчий колектив — завдання важливіше, ніж поставити ще одну виставу. Оскільки переживаємо ті самі процеси, що і вся країна, то повинні розпочати з себе. Мусимо долати матеріальні й духовні проблеми у своїй маленькій Україні — власній родині.

Наше життя — продовження гри на сцені, а гра на сцені — продовження нашого життя. Для всіх акторів “Дзеркала” головний девіз: “Бог і Україна понад усе”.

Спілкувався Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото Георгія ЛУК'ЯНЧУКА

Іван ЮЩУК, професор Київського міжнародного університету

У справжнього письменника гостріший зір і вразливіша душа. У біблійні часи це були пророки, в євангельські — апостоли. Письменник не може бути байдужим до того, що діється навколо нього. Але щоб бути почутим у суспільстві і бути корисним для нього, він змушений підлаштовуватися під умови, які від нього не залежать, водночас залишаючись чесною людиною. Нелегко було цього досягти в тоталітарній державі. Олесь Гончар, безперечно, знав про трагічні долі своїх попередників — і Євгена Плужника, і Бориса Антоненка-Давидовича, і Валер'яна Підмогильного, і Івана Багряного. І тому мусив бути обережним у виборі тем і висловлювань — ради того, як писав Тарас Шевченко, “щоб наша правда не пропала, щоб наше слово не вмирало”.

Олесь Гончар не був, отже, ні дисидентом, ні “українським буржуазним націоналістом”. Але він сприймав навколишній світ і події у ньому крізь призму рідної йому України. Тому йому боліла всяка несправедливість щодо України й українського народу.

На урочистому прийомі з нагоди перемоги над фашистською Німеччиною в Кремлі 24 травня 1945 року Сталін проголосив тост за російський народ як найвидатнішу націю, як керівну силу в переможній війні і так далі. Олесь Гончар у той час пише трилогію про цю саму війну (“Прапоросці”), де основними героями проходять Хома Хаєцький, Роман і Денис Блаженки, Маковейчик, Шовкун, Чумаченко, Кармазин, Черниш, Сагайда, Шура Ясногорська, Юрій Брянський — прізвища аж ніяк не російські. Бійці — вінницькі, подільські, наддніпрянські колосники, люди мужні, чесні, духовно багаті, сповнені туги за рідною землею. Але плодами перемоги вони навряд чи скористаються. Бо це ж про них та їхні сім'ї ще на початку війни було заплановано (О. Довженко записав у щоденнику від 27 червня 1942 року): “Прийдеться після війни розстріляти мільйон українців, — прищлюється уже Д.” У чому ж вина тих українців? “Каратимуть за те, що народ просто був під німцями і мусив якось жити, а не повисився увесь чи не був розстріляний німцями”, — з болем тоді казав О. Довженко.

Олесь Гончар, будучи в позірному фаворі, болісно відчував зверхне, фактично колоніальне ставлення до українського народу в радянській імперії. Ось запис у щоденнику від 05.08.1963 року: “33-й рік, цей нечуваний голод, він підірвав здоров'я нації”. І це була не просто випадкова згадка про трагедію українського народу, штурно створену Москвою, про що було суворо заборонено навіть згадувати (в Росії це й тепер заборонено). Через дванадцять років 15.11.1975 знову з'являється болісний запис у його щоденнику: “А голод 1933-го? Але ж тоді не було суховійного лиха, не було недороду — рік був як рік”.

І погляд у глибоку історію в його записі від 08.11.1989 року: “У ці дні (3 листопада 1708 р.) царські війська вшент зруйнували Батурині. Князь Меншиков хвалювано доповів Петру I в своєму рапорті: “Город здобутий, люди мечу віддані як у фортеці, так і в передмісті, без останку, з дітьми...” І після цього любити Росію?” І в російських царів та вельмож у XVIII столітті, і в “імперії зла і брехні” в XX столітті

Олесь Гончар — автор 12 романів, 8 повістей, 8 збірок оповідань і стількох же збірок нарисів, у радянській імперії був кандидатом у члени ЦК КПРС, членом ЦК КПУ, депутатом Верховної Ради СРСР 6–10 скликань, Верховної Ради УРСР 4–5 скликань, академіком, певний час очолював Спілку письменників УРСР, був секретарем правління Спілки письменників СРСР, головою Українського республіканського комітету захисту миру, героєм Соціалістичної Праці СРСР, нагороджений трьома орденами Леніна, орденами Жовтої Революції, Червоної Зірки, Слави, Трудового Червоного Прапора, відзначений двома Сталінськими і Ленінською преміями, Державною премією УРСР імені Т. Шевченка, Державною премією СРСР тощо. Проїшов бійцем усю війну від початку до кінця. Видатний письменник і політичний діяч.

Олесь ГОНЧАР: «Письменник — нервова клітина нації»

мета була та сама — скількимога винищити український народ, знекровити його, приглумити.

На початку 1965 року Олесь Гончар записав у щоденнику: “Яка дика епоха! З якою сатанинською силою нищилася Україна! За трагізмом долі ми народ унікальний... Але сталінщина своїм жажіттям перевершила все. Геноцид винищив найвидатнішу, найдібнішу націю, як керівну силу в переможній війні і так далі. Олесь Гончар у той час пише трилогію про цю саму війну (“Прапоросці”), де основними героями проходять Хома Хаєцький, Роман і Денис Блаженки, Маковейчик, Шовкун, Чумаченко, Кармазин, Черниш, Сагайда, Шура Ясногорська, Юрій Брянський — прізвища аж ніяк не російські. Бійці — вінницькі, подільські, наддніпрянські колосники, люди мужні, чесні, духовно багаті, сповнені туги за рідною землею. Але плодами перемоги вони навряд чи скористаються. Бо це ж про них та їхні сім'ї ще на початку війни було заплановано (О. Довженко записав у щоденнику від 27 червня 1942 року): “Прийдеться після війни розстріляти мільйон українців, — прищлюється уже Д.” У чому ж вина тих українців? “Каратимуть за те, що народ просто був під німцями і мусив якось жити, а не повисився увесь чи не був розстріляний німцями”, — з болем тоді казав О. Довженко.

На очах ішло фізичне й духовне винищення українського етносу. І цього не міг не бачити й не переживати Олесь Гончар. 20.12.1970 року він записує: “Підраховано, що 1930 р. друкувалося 259 українських письменників. Після 1938 року з них друкувалося лише 36. Де зникли 223? Яка страшна статистика...” Або ось ніби малопомітний, але промовистий факт: “В обрахунку на 10000 населення кожної національності українці дають 139 спеціалістів з вищою освітою, росіяни — 184. Що, українці менш здібні, нижча раса? Чи в чому річ?” (запис у щоденнику від 08.12.1966 року). І поруч ще один факт дискримінації: “На 1966 р. вид-во “Техніка” по розділу фіз.-мат. наук планує 28 видань рос. мовою і лише одне українською!” Отака рівність!

Тому-то Олесь Гончар з таким захопленням і заурою говорить 05.09.1975 року про державність інших народів: “Можна зрозуміти євреїв, їхню спраглу, нерозвійну тугу за своєю державністю, тугу, яку вони пронесли крізь віки і яка увінчалась-таки реальністю XX віку”. Чого була варта навіть не державність, а лише нібито автономія України в складі так званого Союзу, видно з такого епізоду, зафіксованого Олесем Гончаром 28.12.1975 року: “Бажан розповідає, як мордують його з Шевченківською енциклопедією.

Уже готова і добре вийшла, потрібен лише дозвіл Москви.

Звідти:
— Не називайте “енциклопедія”! Замініть!

Назвали Шевченкіана. Не можна й так”.

Врешті назвали двотомне видання “Шевченківський словник”, і з'явилося воно аж наприкінці 1976 року.

В Україні йшов тотальний наступ на українську культуру й особливо мову. Шовіністична мета його була цілком зрозуміла. Олесь Гончар записує 03.07.1964 року: “Позбавити народ мови його — підірвати в ньому почуття власної гідності. Недорікуватим мусить почувати себе вживач суржик, отже — неповноцінним”. І через кілька днів після того запису, 19.07.1964 року письменник знову повертається до питання про цю тогочасну мовну політику в Україні: “Якщо людина не вірить у повноцінність своєї мови, вона не вірить і в свою повноцінність, такі мусять вважати себе людиною другого сорту”. Навіть гірше, як доходить висновку Олесь Гончар 23.04.1965 року: “Той, хто зрікається рідної мови, часто й не розуміє, що в цьому вже є елемент відступництва, елемент зради”. Імперию виховує зрадників, безбатченків. “Вчора опубліковано дані перепису: за одне десятиріччя два відсотки українського населення відмовились від своєї рідної мови” (запис у щоденнику від 18.04.1971 року). Значить, і від своєї національності.

Чужа мова не збагачує людину, вона примітивізує її, збіднює особистість. Недарма ще французький філософ Вольтер казав: “Усі основні європейські мови можна вивчити за шість років, свою ж рідну — треба вчити все життя”. Кожна рідна мова гучка й багатобарвна, кожне слово в ній сповнене безлічі відтінків. Олесь Гончар у записі в щоденнику від 15.02.1973 року підступність політики радянської русифікації українців розкриває через світовий досвід: “Лінгвістичний колоніалізм. Англіїці в своїх колоніях упродовжили не англійську мову, а псевдоанглійську — на тисячу слів, збіднену, примітивну, призначену для колоніальних завдань. Вони позбавили колонії мови самовислову”. Так само Росія принесла в Україну збіднений суржик, щоб притупити народне мислення, вибити з-під нього багатотисячолітню незалежну основу.

“Ви збрали в нас все, — подумки звертається Олесь Гончар 24.05.1975 року до неназваного, але всім добре знаного адресата, — тепер хочете забрати останнє — мову. Навіщо вона вам? А ми без неї — не ми: якщо не стане її

— не стане і нас”. Останні слова звернуті, зрозуміла річ, уже не до тих, що “латану свитину з каліки знімають”, а до земляків-таки. Бо тим нищення української мови лише на руку. Ось московський секретар ЦК КПРС “шановний Михайло Андрійович пропонує швидко перелопатити всі нації, переварити, як роги і копита, в спільному казані” (запис у щоденнику від 07.10.1972 року). Для московських партчиновників, записує Олесь Гончар 09.07.1972 року, Україна як більмо в оці, “Україна — розсадник націоналізму. Царі не добили, то ми доб'єм”.

Але не обов'язково, щоб українську ідентичність нищили якісь заїди, для цього вони наплотили перевертнів серед самих українців. “Український міщанин — ось хто русифікує, і закриває школи [з українською мовою навчання. — І. Ю.], і перекручує національну політику” (запис 27.09.1972 року). І прикладів таких міщан у нашому суспільстві було (і ще, на жаль, є) достатньо. 19.01.1975 року: “Був пленум. Всі секретарі обкомів, які раніш виступали українською, зараз відмовились від неї. Один лише Ільницький, закарпатський секретар, дозволив собі”. 12.02.1976 року: “XXV з'їзд КПУ. Жодного українського слова в мікрофон із-за столу президії”. Підкреслено зневага до мови абorigineнів: з 350 промовців тільки семеро виступили українською — болісно підраховував Олесь Гончар. 28.10.1976 року: “Почастішали факти зневажання української мови... На останньому пленумі ЦК українською мовою виступив лише один — тернопільський секретар. Решта гнали суржик”.

Доречно Олесь Гончар зазначає (запис від 01.12.1986 року): “Адже фактів грубої, тупої русифікації зараз хоч відбавляй... Забуто те, що для України російська мова — це не лише мова Пушкіна і Толстого, а й мова утисків, валуєвських указів, жорстоких вікових принижень. Хіба на це можна не зважати?”

І зараз, уже в незалежній Україні, у владних кабінетах і кабінетиках тоталітарні вихованці женуть суржик. Про таких, колишніх і теперішніх, самозаконних у свою чиновницьку велич людців Олесь Гончар записав 10.01.1967 року: “Ненавиджу тупих, самовдоволених, великих горлянками та черевами і дрібних духом, пігмеїв думкою”.

Олесь Гончар із захопленням привітав створення Товариства

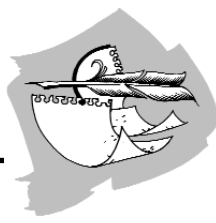
української мови ім. Тараса Шевченка. 11 лютого 1989 року ввечері він записав у щоденнику: “Історичний день! Створено Товариство української мови імені Тараса Шевченка. Делегати зі всієї України. Мені випала честь відкривати конференцію. Давно не бачив такої мужньої одностайності, такого благородного ентузіазму”.

У доповіді на конференції Олесь Гончар чітко розкрив загрожене становище української мови в радянській імперії: “Брежнєвсько-сусловська камарилья з численною командою невігласів і корупціонерів, теж сповнених патологічної ненависті до всього національного, взялася послідовно насаджувати антинаукову, глибоко антинародну доктрину про злиття націй... Сусловські лакизи з ученими ступенями вже прикидали терміни, коли і яка мова загине остаточно” (Гончар Олесь. *Саморозквіт нації*. У кн.: Наука і культура України. — Вип. 23. — К.: Т-во “Знання”, 1989. — С. 8-9). І Олесь Гончар закликав: “Маємо відродити в наших сучасних українцях і українках генетичну пам'ять, почуття гордості, маємо і до збайдужілих душ торкнутися зашпакостим євшан-зіллям рідного слова!” (Там само. — С. 10). Зрозуміла річ, що для українців рідна мова — українська, тобто мова свого роду й народу, яка формувалася нашими предками на цій землі протягом тисячоліть, а не та, яку принесли колонізатори в спрощеному, спрIMITизованому варіанті, як ще й тепер дехто хоче нас переконати.

Тим часом, хоч у Конституції України й записано (а це була заповітна мрія Олеса Гончара), що українська мова в Україні є державною і що держава забезпечує вільний розвиток і функціонування її “в усіх сферах суспільного життя на всій території України”, частина невігласів-держчиновників, ігноруючи її, “по-московській так і ріжуть” (Т. Шевченко), вдаючи із себе “просвіщенних”. Жалю гідні вони з їхніми претензіями.

Як застерення усім, хто сьогодні намагається зупинити утвердження української мови як єдиної мови української нації, є запис Олеса Гончара від 21.09.1989 року: “Полегли Шербицький! Маскуючись все життя під українця, був найжорстокішим катом української культури. Найзападливіший русифікатор, нищитель нашої мови, розмахом злодіянь перевершив і Меншикова, і Кагановича. Меншиков по коліна бродив в українській крові, влаштувавши різанину в Батурині, а цей усю Україну думив напівпотаєм, з блудливою усмішкою всевладного садиста. Подивимось, хто прийде на зміну. Але сьогодні Україна зітхнула з полегкістю”. “Дурить себе, чужих людей, та не дурить Бога”, — застерігав Тарас Шевченко.

Олесь Гончар був борцем-оптимістом. Тому він у самій ворожій системі вступив у боротьбу за нівечені тією ж системою українські цінності, “щоб наша правда не пропала, щоб наше слово не вмирало”. Його зброєю була багата, добірна мова його численних творів. Уже в незалежній Україні, 12.06.1994 року, він записав з упевненістю: “Не спішіть, панове асимілятори й колонізатори! Мова Шевченкова перебуває, переживе усіх вас і не тільки своєю довговічною літературою, багатством красивого письменства; переживе ваше каркання навіть звичайна коломийка, яка так весело й дотепно дзвенить нині над Карпатами!”

Павло МОВЧАН

Чи героїчна ця постать? Безсумнівно... Але стихія війна брала гору над мудрістю вождя... як це сталося і з іншим воїном уже з ХХ сторіччя. Маю на увазі Нестора Махна, який з'явився через 250 років після Івана Сірка... І чи це випадково? Ні!..

Ми ж добре засвоїли, що час — нелінійна категорія, і що певні образи і ідеї до нас приходять і з минулого, і з майбутнього... І вони однаковою мірою впливають на нас так само, як сьогодні впливає на минуле і майбуття...

Між цими часами, тобто складовими часу, вибудовується своєрідна ієрархія: одна категорія впливає на інші, змінюючи дзеркало нашої пам'яті, в якому актуалізуються ті чи ті події, вчинки, помисли й історичні постаті, такі, як Сірко чи Махно... І ніщо так нас не цікавить, як оця повторюваність вдач і подій... так само, як цікавлять наші родові витоки, глибини історичного часу і обшири майбутнього не лише твого власного, а й твого народу, як, зрештою, і людства... Питання витоків і кінцевості взаємозумовлені, як стверджують філософи і богослови.

Оскільки час є не лише зовнішнім, а й внутрішнім чинником, тобто долею і окремої людини, і нації, то історичний досвід нації відзеркалюється в кожному з нас. Отже, історичний час переходить за межі власне історичного і стає метаісторичним...

Саме тому ми так доскіпливо дошукуємося причин, мотивів вчинків того чи того історичного персонажа.

Яка логіка поведінки, які мотиви спонукали Івана Сірка вивести українців Криму, які вже не одне покоління замешкували на півострові, і вирізати всіх до ноги: і малих, і старих... Всіх. Які причини, які амбіції спонукали кошового Запорізької Січі Івана Сірка вчинити похід на кримський ханаат під час переможної битви з московитами під Конотопом спільно з кримським ханом? “Печаль і смуток огорнули Івана Виговського”, який, замість остаточного розгрому москалів на землях Московщини, мусив припинити військові дії...

Математична вимірність часу, як і логічні мотивації після тих чи тих вчинків втрачає свій сенс. І доля кошового Івана Сірка виходить з-під влади часу і календаря, коли ми починаємо розглядати таку категорію, як свобода, яка запорозьким лицарем Іваном Сірком абсолютизувалася і ставала просто необхідністю... Свобода від усього і від усіх... Свобода як синонім справедливості, як синонім істини. І віра, православна віра ставала вірою у ці дві цінності: свободу і справедливість. Де немає свободи — там немає справедливості, там немає свободи... Ми можемо припустити, що саме це впливало на його поведінку, на його характер. Був він бунтівливим, протестуючим, войовничим лицарем, який не знав страху. І був він християнином за означенням, який відкидав рішуче всі інші віри. Бути християнином для Івана Сірка означало не бути рабом, невільником, упослідженим... Тому він здійснив стільки походів на Крим, аби вивільнити українців від рабства. Будь-яке насильство над вільною людиною викликало в ньому не просто протест, а необхідність дії. Тому він був далекий від будь-яких компромісів з татарами, з якими знаходили спільну мову гетьмани. Він був воїном, кшатрієм, для якого дипломатія була рівнозначна торгівлі. Але він часто брав на себе роль і духівника-брахмана, що й спричинилося до самовладдя і не підлягання вищій волі гетьманів. Як свідчать історики, зокрема Юрій Мицик, він не любив урочистостей, пишнотвства, церемо-

Уроки історії

Візантійський історик X ст. Лев Диякон зазначав, що “історія воскреслає, вдихаючи нове життя у відмерле, не даючи йому замулитися і зникнути в безодні забуття, тому історія є надважливою...” Історія, стверджував Лев Диякон, вчить одне схвалювати і ставити за зразок, а інше — відкидати з огидою, уникаючи наслідувань, запозичень, “все ж корисне і цінне зберігати”.

Справді, уроки історії надважливі, особливо ж коли це стосується такої постаті, як Іван Сірко, який вражає нас мужністю, лицарською відвагою, сміливістю, кмітливістю, хоробрістю і відданістю Україні, а з іншого боку своєю стихійністю, негідвладністю, настроєвістю, анархічністю, жорстокістю і некерованістю, що часом перекреслювало весь його позитив героя.

Для нього істина добувалася не в знаннях, а в боротьбі, а Всевишній для нього був категорією не абстрактною, а втіленням найвищої цінності — свободи. Тому текст відомого листа запорозьців до турецького султана сповнений таких інвектив, які можуть достояти самого антихриста. В непередбачуваній стихійності Івана Сірка був присутній пристрасний дух бунтарства і рішучості негайного чину: нема часу на полеміку, обговорення — треба діяти. І негайно! Бо поряд — ворог, який торгує християнськими душами на Чорному і Середземному морях... Тому, власне, він нам і нагадає князя-воїна Святослава, бо наділений тими ж властивостями, які можуть не співвідноситись з реальним образом. Земна історія людини завершується разом з її фізичним існуванням, небесна ж історія — метафізично лише починається, а пишеться вона в інший час.

Кошовий отаман Війська Запорозького Іван Сірко (графічна та скульптурна реконструкції Г. Лебедінської)

Герасимова образу Івана Сірка: він нагадає нам і Святослава, й інших епічних героїв. Бо він і сам творив епос козацької доби України. Такий тип черепа, який був у Сірка, — стверджував Федір Вовк, — властивий усім нашим пращурам на всіх українських просторах. Генна спорідненість — рідкісна.

Звісно, Іван Сірко — характерник, звісно, його тотем — вовк... Він міг перекидатись, за переказами, з людини у звіра, у птаха, в різні зооморфні створіння залежно від ситуації під час битви, які робили його невразливим, недосяжним для ворога... Ця давня здатність перевтілень сягає далекої минувшини, а найчіткіше зафіксована у нашому національному шедевір доби Київської Русі “Слово о полку Ігоревім”:

*Всеслав князь людям суди чинив,
Князем городи рядив,
А сам в ніч вовком нишпорив.
Із Києва добігав до півнів
у Тмутаракань.
Великому Хорсові вовком путь
перебігав...*

Або:
*А Ігор князь скочив горностаєм в очерет
І білим гоголем — на воду.
Метнувся на швидкого коня
І скочив з нього бусим вовком
І поминув до луки Дінця.
І підлетів соколом під імлюю.
Коли Ігор соколом летів,
Тоді Влур вовком біг...*

Ці всі ознаки, властивості вказували на велику тяглість процесу метаморфоз, на шільну національну спорідненість історичних часів, на часову єдність у множинності особистостей, у спільному універсумі, в якому героїчне пов'язане з такою важливою категорією, як “слава”.

Олег Ольжич, досліджуючи історію України, дійшов висновку, що від “світланку віків” центральною ідеєю українців є “ідея слави”, як “безоглядна цінність героїчного наповнення призначення людини”. А це: “іскати собі чти, а князю слави”, це — “князям слави і дружині, амінь...” Це як “слави зажити”, “слави добути”, “слава не вмре не поляже”, “всеславного війська запорозького”, синонімом якого став Іван Сірко, котрий здійснив більше двадцяти походів на ворогів-бусурманів. Його шля-

хи — на Перекоп, на Кафу, на турецькі фортеці Казикерман, Тамань, Азів, Аслам, на буджацьких татар, на фортеці Очаків, Акерман, Бендери... Годі їх всіх перелічити. “Бог — свідок моєї душі, — сповідувався Іван Сірко, — що я ніколи не ходив на Україну з тим, щоб руйнувати мою Батьківщину, не хвалюся, а правду кажу, що всі мої заходи були спрямовані на шкоду ворогам — бусурманам...”

Як швидко час згладжує героїчні вчинки і події, а зостаються лише прапрахунки, вчинені героями, зокрема Іваном Сірком, такі як, наприклад, розрив українсько-турецького Союзу Петра Дорошенка, спрямованого супроти Москви. Він був воїном-кшатрієм, а не мудрим брахманом — володарем духу.

Це ми тепер розуміємо — з відстані сторіч. Але події сторічної давності, пов'язані з боротьбою за владу проти Павла Скоропадського, який за 8 місяців сформував усі державні інституції незалежної Соборної України, вказують на один і той же синдром отаманщини або “сірковщини”, в якому “здобута слава” виносить вище за саму Україну. Згадаймо хоча б гуляйпільського зверхника, з яким Симон Петлюра 1926 року шукає порозуміння в... Парижі. Так, пам'ять людська коротка, а історичні уроки — жорстокі. Тому ми зобов'язані категорію “героїчності” розглядати в контексті “доцільності”, який підвладний вищій інституційній постаті гетьмана-брахмана.

Сірко протівився і Виговському, і Дорошенку, і Самойловичу, і Мазепі... А в цьому сенсі він був антиподом Петру Калнишевському, який своєю безвольністю, нерішучістю, безініціативністю спричинився до того, що 1775 року здав москалям Запорозьку Січ, не дозволивши козакам відікнутися зброярню, де зберігалися гармати, кулі, порох та інша зброя.

Дивні, але майже співставні за результатами дві категорії: “вчинок” і “безчинство” І. Сірка та П. Калнишевського.

Отже, ми мусимо визнати, що з точки зору історичної доцільності героїчне часом рівнозначне антигероїчному, якщо воно не підпорядковане загальному, національному.

Тому героїчне минуле України, як і теперішнє, вимагає лише одного: підпорядкованості найвищому загальноукраїнському. Слава — славою, а доцільність — доцільністю, яка зумовлюється потребами не моменту, не короткочасністю, не компромісністю, не лукавством чи хитрощами, не короткочасним зиском, а історичною обумовленістю нації. І саме в цьому полягає необхідність засвоєння історичних уроків, які нам явили і Сірко, і Виговський, і Дорошенко, і Мазепа, і Махно...

Олесь Гончар. З “Щоденників”

05.11.[19]93

[...] А в 1990 р. біля могили славного кошового [Івана Сірка] правилась урочиста літургія. Десятки тисяч людей стояли зімкненим колом, об'єднані єдиною спільною думою, і якесь дівча, фотографуючи подію, випадково захопило в кадр стареньким апаратом клаптик синього неба... А потім виявилось, що в кадрі відбилися таємничі, небесні щось... Якесь темна, але виразна, чітка цятка... Досі гадають — що то було? НЛО? Чи то над людьми витала їхня зматеріалізована воля, дух свободи, спільний магнетизм, що випромінювали їхні душі? Чи був то знак самих небес, саме Боже благословіння?

Повно тайнощів ще береже в собі ця загадкова козацька земля!

Образ героїчної постаті формується неодномоментно. І в кожній наративній історії присутня і праісторія, яка виводить героя за межі реального часу. Герой, як ми знаємо, занурений у доісторичність, тому він наділений властивостями перевтілень. Незвичайна в народних переказах і сама з'ява на світ Івана Сірка: він народжується в сорочці і з зубами. Він — особливий; в ньому присутня національна архетипність, що вказує на тисячолітню родову лінію. Міфічні риси, якими його наділили сучасники і нащадки, ніби відбилися на його образі. Придивимося до реконструйованого у майстерні відомого реставратора

Три вежі на кордоні цивілізацій З ненадрукованої книги “Запропалі віки України”

Ще зовсім недавно в мережі Інтернет можна було знайти багато дописів із критичним аналізом “Сталінського плану перетворення природи”, останнього удару, спрямованого на безвинний бастион спротиву — річки, плавні, степи країни. Наразі ці матеріали майже щезли, особливо у російському контенті, — там ставлення до “ефективного менеджера” змінилося новою хвилею якщо не обожнювання, то побоювання.

Найбільшими об’єктами плану сталінського гвалтування природи були так звані будови комунізму — Волго-Донський і Головний Туркменський канали, великі гідроелектростанції на Волзі та Дніпрі. Навколо них розгорнулася пропагандистська робота. Будови соціалізму вимагали багато робочих рук та яскравого уславлення.

Звільнений із московської клітки письменник Олександр Петрович Довженко спочатку радо сприйняв грандіозні плани влади. У 1950-ті він жив у Новій Каховці, спостерігав будівництво Каховської ГЕС, писав поему про Каховське море, яке поступово поглинуло півсхідні сіл, міст, цвинтарів... А ще — п’ять із восьми Запорозьких січей, безліч інших пам’яток історії та Великий Луг Запорізький... Згодом здиміли й ілюзії письменника.

“Ніким не замальовані і не написані пейзажі плавнів, вирубаних від Запоріжжя до Каховки з метою створення дна моря, перенесені цілі села... Який величезний пізнавальний інтерес являли б ці картини нашої старовини в музеях придніпровських міст через сто років”, — писав Довженко у щоденниках.

Сто років ще не минуло, але часу вистачило, щоб оцінити наші втрати — маємо замулений та знериблений Дніпро, канали, що давали воду не стільки Криму, скільки вузькій смужці землі під собою... Величезні, неоціненні втрати природного ресурсу. Та нічим не виправдану втрату історичної пам’яті. “Думаю, не випадково козацькі місця затоплені за допомогою гребель. Все це справа одних рук: і Київське море, і Чорнобильська АЕС, і черкаські розливи. Тут затоплена ваша духовна Атлантида”, — передає слова свого гурту Юрій Канигін у книзі “Шлях аріїв”.

Нині гідробудівництво не таке вже вигідне і дешеве. П’ять-шість десятків вітряків Ботівської електростанції (Запорізька область) виробляють стільки ж енергії, як чверть Дніпрогесу. Великі площі на півдні України вкриті сонячними батареями. Світ навколо докорінно змінився, але не всі бажають це бачити.

І у вільній вже Україні є послідовники сталінських методів використання природних та культурологічних ресурсів. З’являється проект гідроелектростанції Каховка-2, який роблять люди, ладні заради грошей добити залишки плавнів, остаточно замулити річку.

До зони запланованого будівництва потрапила пам’ятка історії — шістсотлітня Литовська башта, яка дивом не була зруйнована під час робіт над першою Каховською гідроелектростанцією у 1950 роках. Башту намагаються не помічати — на картах та планах забудовників її наче немає. Але ж це свідок історичних подій, пов’язаних із Запорожжям, із козацчиною, із минулим півдня України!

Доброю новиною стала увага до цієї історичної пам’ятки Міністерства культури України та внесення Литовської башти до Державного реєстру нерухомих пам’яток України за категорією національного значення. Відповідну постанову щодо вісьмох об’єктів історичної спадщини схвалено на засіданні Уряду 25 січня 2018 року. Башта вказана як “Дозорна (оглядова) башта (1880—1890 роки) у селищі Веселе Херсонської області (вул. Свиридова, 6)” — є надія виправити недостовірні факти.

Дуже сподіваємось, це рішення Міністерства культури примусить шукати компромісу у збереженні Литовської башти.

А щоб доповнити історичне минуле цього об’єкта, наводимо матеріал запорізьких авторів, який у повному обсязі ще не був надрукований.

Інеса АТАМАНЧУК,
журналіст, м. Запоріжжя

Башта замку Гедиміна у Вільнюсі — символ Литовської державності

Оборонні вежі, на три (іноді більше) поверхи, чотирикутні в плані, є туристською візитівкою Кавказьких гір. Осетинська мудрість стверджує: “З каміння розбитої бойової башти можна легко збудувати аул, але каміння від розібраного аулу не вистачить, щоб звести бойову башту”.

Башти пізнього середньовіччя у Криму, і чотирикутні, і круглі в основі, є у Генуезьких фортецях Судака, Феодосії, Балаклави та Інкермана. Виняток — кругла вежа Чобан-Куле поблизу села Морського (Капсхор) — цитадель генуезьких можновладців ді-Гуаско.

Ми розглянемо три вежі, три величних замкових донжони часів пізнього середньовіччя, що збереглися в різних місцях Східноєвропейської рівнини, і кілька століть були об’єднані однією метою — стояли на шляху натиску євразійців на Європу.

Найвідоміша з них — “Башта Гедиміна” у старій частині Вільнюса. Це символ міста та литовської незалежності. “Башта Гедиміна” майже сім століть височить над литовською столицею, будувалась як представницька доміканта столичного міста, потім її неодноразово оновлювали, реставрували та перебудовували. Тому вона має такий доглянутий вигляд.

Ще одна відома вежа височить у маленькому білоруському містечку Кам’яні, за 30 км на північ від Бреста. На відміну від французького Бреста, ще 1918 року під час перемови із кайзерівською Німеччиною він мав назву Брест-Литовський. Із вежею пов’язана назва Біловезької Пущі, заповідника з відновлення популяції європейського зубра, а нині більш знаного як місце підписання Біловезької угоди, з якої почався розвал СРСР.

Башта була зведена за наказом Волинського князя Володимира Васильовича (Філософа), який у 1276—1277 роках збудував на річці Локсна місто Каменець. Під керівництвом відомого в князівстві будівничого, “градоруба” Алекси було споруджено “столп камен” заввишки 17 сажнів.

Звертає на себе увагу так звана “вендська” кладка башти — чергування двох цеглин боком до глядача та однієї цеглини у торець. Цей спосіб був винайдений у Ломбардії наприкінці XII століття, а потім поширений у Німеччині, Польщі, Лівонії [1, с. 165].

Назва кладки — “по-венедському” походить від староруського слова “венедин-

ці” — “венетянці”, у значенні італійці чи західні європейці взагалі [2, с. 290-291].

У місті Запоріжжі такою кладкою, з утворенням цеглинами малюнка у вигляді хреста, побудовані будинки менонітів у колоніях Верхня Хортиця та Шенвізе. Кладка “хрестом” використовувалась також у місті Молочанську (Гальбштадті) та селах Запорізької області, які були менонітськими колоніями. Така ж кладка характерна для будинків менонітів XIX—початку XX століть. Треба мати на увазі, що в цей час на наших землях, окрім менонітів, мурували “по-венедському” ще й болгарські колоністи.

Фундамент башти в Кам’яні зроблений з дубової основи, обкладеної диким каменем великих розмірів і пересипаною дрібним річковим піском, причому більше ніяким розчином камені не скріплювалися. Це було зроблено з розрахунку, що не з’єднані між собою валуни краще компенсують зміни рухливого болотистого ґрунту.

Навколо башти, як зазвичай, було споруджено вал із ровом та дерев’яне укріплення, всередині якого розташовувалися житлові будинки. Фортеця ця не збереглася, а от башта простояла більше семи сотень років.

Башта складена з великих цеглин, виготовлених із місцевої дрібнозернистої глини особливим способом: у дерев’яних чанах її перемішували та збивали, як тісто для пирога. Ліна ставала однорідною, наче віск. З неї формували цеглини, які обпалювали без поспіху невеликими партіями упродовж доби. Коли цегла вичахла, її виносили на вулицю, де вона лежала на морозі та спеці три-чотири роки. Потім викладали цеглини стежкою та ходили по них — якщо дзвенять під підборами, то будівля з такої цегли вистійть не одне століття. Перекази стверджують, що залізні підковки чобіт викрушували з таких цеглин іскри!..

Ніші у формі арок — то не вікна, що були пізніше закладені, а елемент декору вежі. Вони зроблені на одній висоті та “дивляться” на всі чотири сторони. Вхід до вежі первісно був не на рівні землі, а приблизно на середині висоти башти. Адже вона була не житлом, а оборонною спорудою. За необхідності драбину чи сходні піднімали та ховали всередині башти.

Виникає питання: чому “стовп” над річкою Локсною зветься “Білою Вежею”,

хоча побудований він із червоної цегли? Можливо, колись вежу білили вапном? 1322 року Кам’янець у складі всієї Берестейської землі приєднали до Литовського князівства. За деякими відомостями, “біла вежа” будівничого Алекси не збереглася, а існуюча нині башта в містечку Кам’янець — будівля литовських часів.

Башти заввишки приблизно 15 метрів, а не вдвічі більше, як про те сповіщає довідка в Інтернеті: “На сьогодні Кам’янецька вежа — найбільш добре збережена оборонна башта на Русі та одночасно найвища (її висота близько 31 метра)”.

Радянський академік Б. А. Рибаків [1, с. 165] стверджує, що башта сягає 29 метрів. Саме така цифра відповідає висоті споруди, вказаній у літописі — 17 сажнів (у мірних сажнях, які зазвичай використовувалися в архітектурі). Один мірний сажень дорівнює 176,4 см. “Помилка” академіка Рибаківа пояснюється просто: якщо висоту башти виміряти, то виявиться, що вона аж ніяк не з Волинського князівства кінця XIII століття, яке можна хоч якось притягнути до Київської Русі, а з трохи пізнішої Литовської доби, про яку з ідеологічних міркувань зайвий раз краще не згадувати!..

На користь того, що башта в Каменці зведена за литовських часів, свідчить ще й те, що майже точна копія Біловезького “стовпа” (щоправда, зведена не з цегли, а з вапняку, якого вистало на Нижньому Дніпрі) є у селі Веселому, відомому винними заводами князя Петра Трубецького. Траса від Нової Каховки перетинає Дніпро греблею Каховської ГЕС та повертає поруч із баштою у напрямку на Херсон.

Багато хто з мешканців Нової Каховки, Берислава та навколишніх сіл певні, що вежу збудував князь Петро Трубецький (1858—1911 рр.) — засновник класичного виноробства на півдні України, і що вона слугувала водонапірною баштою в його виноробному господарстві. Щоправда, в путівниках для туристів останніх років споруда має назву “Башта Вітовта” або “Литовська башта”. То як на Херсонщині з’явилася вежа, пов’язана з іменем грюнвальдського героя?

1396 року великий Литовський князь Вітовт, після смерті свого ставленника в Києві Івана Гольшанського призначив там “лицаря благочестя”, тобто іоанніта — госпітальєра та доручив йому будувати замки та вежі (усього три) на Таванському броді.

Влітку 1398 р. Вітовт ходив на татар, повернувшись під свою руку низ Дніпра та спорудив там кам’яний замок, назвавши його містом святого Іоанна — Іоаннесбургом. Замок було збудовано за місяць силами 12 тисяч людей, з чотирьох тисяч фур деревини та каміння. Таванський перевіз через зміни гідрологічного режиму перемішувався, тому треба було контролювати берег завдовжки 15 км. У ключових точках, там, де нині села Бургунка, Веселе і Тавань, були поставлені дозори з хрестоносців та козаків Вітовта.

1421 року через місто св. Іоанна проїхав французький агент Гільберт де Ланоа. Він бачив та описав відбудовні роботи на ланцюгу литовських укріплень на Нижньому Дніпрі, які за наказом Вітовта провадив Подольський староста Гедігольд. [3, с. 309].

Місто на острові Тягинь проіснувало до 1484 року, коли турки захопили всі придніпровські укріплення. Кримський хан Менглі-Гірей хотів відбудувати місто і замок, ба навіть просив на це у свого союзника великого князя Московського 120 тисяч алтин. Однак більш зручними для переправи на той час стали острови вище за течією Дніпра на 15 км, де й була закладена фортеця Іслам-Кермен — саме навпроти другого Вітовтового замка, від якого

і залишилася башта біля сучасного села Веселого.

Місто-фортеця на острові в гирлі р. Тягинка під назвами Тягинь, Тягинка (Tehinka), Тягиник, а також Семимаяк (Semimaiaak) описане більш ніж у трьох десятках письмових джерел XV—XVIII століть. Часто згадується в околицях міста т. зв. “Вітовтова лазня”: “Біля Таванського перевозу на Дніпрі купці ці (що йдуть з Кафи) платили в давнину предкам Вашої Величності велике мито. І тепер ще існує там кам’яна палата зі склепінням, яку називають — і наші, і таврійці, і греки — Вітовтовою лазнею (Balneum Vitovdium). В ній, кажуть, мешкали орендарі Великого князя Литовського, які збирали мито” [3, с. 310]; [4, с. 100].

Тут, на нашу думку, криється деяке непорозуміння. “Balneum” середньовічною латиною справді означає “бання, лазня, купальня”, звідси — “бальнеологія”, “бальнеологічний курорт”. Та навіщо ж митарям Литовського князівства було мешкати в лазні? Мабуть, термін було переплутано зі словом, яке донині в українській мові означає муроване склепіння, наприклад, “церковні бані” — куполи. На таке пояснення вказує, зокрема, визначення “кам’яна палата зі склепінням”. “Вітовтова баня” могла бути баштою зі склепінням. У відбудованій Трубецьким Литовської вежі нині склепіння немає, як, власне, і даху взагалі.

Цікаво відстежити ситуацію в пониззі Дніпра на старовинних картах. У XVI сторіччі на мапах зазвичай не позначені великі міста Нижнього Подніпров’я, проте на мапі Герарда Меркатора “Карта Русія та суміжні” від 1594 р. вказані “Tuhinsa” та “Maiaak”. Карта “Русії”, складена Гесселем Геритсом 1613 р. за оригіналом царевича Федора Борисовича, згадує острів “Semimaiaak”. А на карті “Россії”, виконаній Генріхом Гондиусом за оригіналом Ісаака Массі 1634 р., згадується “Techinca”.

На мапі Томаша Маковецького — т. зв. “Карта Радзивіла 1594 р. Великого Литовського князівства” навпроти назви “Tehinca” є картуш “Тут сліди фортеці Семимаяки. Ще в наші дні можна обдивитися стіни, що оточують пагорб, а на самому пагорбі храм, стіни якого і нині заслуговують на увагу”. На карті початку XVII ст. “Turpus generalis Ucrainae” між річками Бургуною та Тягинкою позначені сліди двох замків, один з яких один названий “Balneum Vitoldi”.

“Balneum Vitoldi” топографічно вказано дуже точно на безіменному острівці (нагадуємо про зміну гідрорежиму) на 12 км вище міста Семимаяки, навпроти сучасної Нової Каховки (тобто, на місці теперішньої Литовської вежі!) на карті Т. Маковецького “Борисфенський шлях з двох частин”. І. Блау — Амстердам 1643 р.

У Г. Л. де Боплана знаходимо опис цих переправ: “Від Кічкаса до Очакова є п’ять переправ, де можуть переходити татари; перша — Кічкас, друга Носаківка...”

Третьою і найкращою переправою є Тавань, вона особливо зручна як через те, що знаходиться на відстані лише одного дня шляху від Криму, так і тому, що її легше переходити, бо має тільки два канали: перший — Кінські Води, який звичайно можна перейти на конях в цьому місці, а потім Дніпро, який треба долати вплав, але він не дуже широкий, хоча все-таки може мати до 500-600 кроків.

Четверта переправа — Бургунка, вона менш зручна, ніж попередня, бо тут є три дуже широкі канали для переходу, а саме: Кінські Води і двічі Дніпро; усі три не можна подолати на конях” [5, с. 46].

Розглянемо топоніми “Тягинка”, “Семимаяк”, “Бургунка”.

За однією з версій, “тягинка, тягиник” — місце стягнення мита, митниці. Але пункти, де вичікували на свої жертви середньовічні митники, досі зветься “митня”, “митниця”, “Мита” (село у Сколівському районі Львівської області), є навіть знамениті підмосковні “Митіші”. Суфікс “іш” в останньому випадку є не тільки означенням місця, де раніше щось було (вог-

нище, городище), воно надає слову міцного та зловісного відтінку — “судилище”, “узилище”, “чистилище”.

Можливо, “тягинка” походить від давнього слова “тягнути”, яке часто використовується в літописах у зв’язку з військовими походами або переміщенням військ. Як приклад, згаданий нами літопис Литовський та Жмойтський про похід Ольгерда до Синіх Вод — “тягнули теж з ним и чотыри его сыновци Кориятовичи...”. У військовому середовищі слова “служба”, “служити” часто замінюються на жаргівливе “тягнути лямку”.

Сам брід теж мав нагоду стати приводом для назви — через нього “перетягали” власне вантажі і крам, а також тягли за поводи неподатливих волів чи коней, які, мабуть, без особливої охоти ішли у не завжди безпечну воду.

“Semimaiaak” дехто перекладає з давньої французької як “значний, важливий”. Усе ж більш вірогідним є слов’янське походження від “семи маяків”. Маяк, як відомо, висока споруда для передачі сигналів, а “сімка” — число, яке часто носить не випадковий характер.

Бургунка — від давньогерманського “burgon” — місцина, передмістя фортеці, де займаються торгівлею. Звідси країна, а нині історична область Бургундія. Більшість західноєвропейських лицарів, сподвижників Вітовта, — походили з Бургундії. Чи то не знаючи цієї обставини, або не бажаючи пов’язувати місцеві топоніми із Західною Європою, деякі дослідники-краєзнавці виводять назву Бургунки від тюркського “бургу” — “свердло”. [5. Примітка на с.163]. Але в тюркських мовах, як і в інших мовних групах, за бажання можна знайти пояснення будь якого слова...

Каміні “Литовської Вежі” біля села Веселе, як і фортеці Тягинка (Семимаяк), Упродовж усього XIX століття розбирали місцеві селяни для власних потреб. З них споруджували будинки, льохи, приміщення для худоби і навіть паркани.

Наприкінці XIX ст. башту відновив князь Петро Трубецький. За дослідженням одного з авторів, нижні ряди кладки (приблизно на 5-5,5 метра) — автентичні [3, с. 311]. Питання потребує подальшого опрацювання, адже в добудованих рядах

“Стовп” у м. Каменці — вежа біля Біловезької пущі

використана частина каменів, які раніше були взяті з башти.

На етикетці сучасної продукції “Виноробного господарства Князя П. М. Трубецького” відтворено акварель, а може, й стилізовану під акварель фотографію князя XIX століття, де на передньому плані ряди виноградної лози та будівлі виноробного заводу, а далі на острівці за протокою — Башта Вітовта. Башта ще не реставрована, але в ній чітко видно два поверхи.

У нинішньому стані “Башта Вітовта” заввишки близько 19 метрів від рівня землі, що приблизно дорівнює сучасному шестиповерховому будинку. Хоча пере-

Башта-донжон митниці князя Вітовта, Гедиміновича онука, в селі Веселому біля греблі Каховської ГЕС

криття її відсутнє, проте і зараз за відкритими та “сліпими” вікнами можна нарахувати п’ять поверхів, як і у “Біловезькому Стовпі”. Верхній край стрілчастого вікна першого поверху зовсім трохи виступає з ґрунту на сучасному рівні землі. А ще ж у такої вежі могли існувати і підземні приміщення...

Литовська Башта, як і Біла Вежа, має як архітектурний елемент ніші у формі аркових вікон. Вони так само зроблені на одній висоті та “дивляться” на всі чотири боки. І вхід до вежі первісно також був із другого поверху — тобто входили за допомогою приставної драбини, яку при наближенні ворога встигали підняти або затягнути усередину.

Від свого зразка — “Білої Вежі” — Литовська Башта відрізняється тим, що в ній більш виражені обриси зрізаного конусу. Для оборони башти вигідніше, аби вона мала прямовисні стіни — тоді можна без допоміжних пристроїв — кронштейнів, і, не виставляючи вояків під обстріл, лити на атакуючого ворога острік та смолю або скидати на нього каміння. Конусна форма “Литовської башти” викликана тим, що вапняк не такий міцний матеріал, як випалена цегла, і нижню частину споруди необхідно було мурувати масивнішою для правильного розподілу ваги. Окрім того, потовщені знизу стіни довше витримали спроби руйнування вежі стінобитними машинами.

Князі Трубецькі не випадково одержали від царіці Катерини II доволі широкі права на “Баштою Вітовта” землі. Рід Трубецьких ведуть від Дмитра, другого сина великого Литовського князя Ольгерда Гедиміновича, тобто засновник роду доводився Вітовтові двоюрідним братом [6, с. 244].

На рекламному щиті, який запрошує до маєтку Петра Трубецького, на гербі князя в правій верхній геральдичній чверті (для глядача вона ліворуч) зображено Башту Вітовта. Цей герб — не сучасна витівка, не рекламно-туристичний трюк початку XXI століття. Саме так, з баштою, герб зображено на винних пляшках заводів князя Петра Трубецького, яким уже понад сто років!

У вільнюській Гедиміновій Вежі та у каменецькому Біловезькому Стовпі облаштовано музеї. “Вітовта башта” біля Нової Каховки та виноробних заводів Петра Трубецького теж могла б послугувати у такій же якості. Музей, розміщений у історичній споруді такого поважного віку, мав би тільки виграти, та й сама вежа опинилась би під доглядом.

Юрій ВІЛНОВ,
Вадим ГЛІНСЬКИЙ,
Сергій ШИШКОВ,
м. Запоріжжя

Література:

1. Археология СССР. Древняя Русь. Город, замок, село. Москва. “Наука”. 1985.
2. Фасмер Макс. Этимологический словарь русского языка. Том I. Москва. 1986.
3. Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції “Історія Запорозького козацтва: в пам’ятках та музейній практиці”. Збірка наукових праць. Запоріжжя. 2010.
4. Михалон Литвин. О нравах татар, литовцев и москвитян. Видання Московського Державного Університету. 1994.
5. Г. Л. де Боплан. Опис України... “Каменяр”. Львів. 1990.
6. Лакиер А. Б. Русская геральдика. Москва. “Книга”. 1990.

На його писанках янголи літають

Дмитро ПОЖОДЖУК,
заслужений майстер народної творчості України

Стара, як світ, Василина Кушнірчук знала безліч пісень і легенд, завше любила стверджувати, що доки люди пишуть писанки, доти буде існувати світ. Бо тоді добро перемагає зло. Василина в молодості писала писанки, але не мала таких барвників, як тепер мають космацькі жінки, то використовувала фарби, які сама готувала з різного зілля.

На зіллі Василина зналася бездоганно, бо збирала його по космацьких царинках та полонинах і лікувала ним людей. Попервах, ще зовсім юною, зілювала рани односельцям, які поверталися із Першої світової війни, а вже згодом лікувала воєнів армії УПА і навіть не міркувала, що прийде час, коли захищати Україну від московської навали на Донбасі піде її правнук і буде там тяжко поранений і зіллять його у військових госпіталях та повернуть до життя. І писатиме він знову писанки, які принесуть йому світову славу.

Отож мова про знахарку з Космача Василину Федірчукову (Кушнірчук), яка була дванадцятю дитиною в сім'ї, і батьки видали її за нелюбю, бо був багатий. А правнуком її є Олег Кірашук, якому передався талант Василини в родинних генах. Баба Олегова (дочка Василини) — Гафія Кірашук була славною в Космачі вишивальницею, а дід — Юрій Кірашук — знаменитим стельмахом. Тому й не дивно, що на писанках Олега так багато жовтогарячої барви, притаманної Космачеві, бо в Космачі зберігся великий його родовід по лінії батька. А по лінії матері гілки родинного дерева розростаються на Покутті. Тут, у селі Задубрівці Снятинського району Івано-Франківської області, жила його баба Василина Іллівна Ступарик, 1924 року народження. Вона писала чудові писанки, добре зналася на символіці, передавала онукові Олегові свою майстерність і секрети. І справжньою Берегинею для Олега Кірашука стала його мама Марія Михайлівна. Вона навчила сина любити Україну і жити для України. Вона навчила сина писати писанки і продовжувати традиції свого роду. Разом із мамою склали родинне дерево з шаленими розгалуженнями, аби потомки знали, хто вони і якого роду.

Мама співала Олегові ніжні колискові, розповідала чудові казки, навчала синочка віршиків Марусі Підгірянки, Лесі Українки, Тараса Шевченка... І вчила молитися, а молитви знала всілякі. Марія Михайлівна була духовно найбагатшою жінкою в покутському краю. І янголи з неба завжди охороняли її та її діток. Отож дитинство Олега минало цікаво і весело. Побачивши в ньому задатки до малювання, мама віддала синочка до Коломийської художньої школи, а вже відтак був Прикарпатський університет імені Василя Стефаника. І, звичайно, служба в армії. Повернувшись з армії, Олег вирішив серйозно взятися за писанкарство, хоча мама навчила писати писанки і Олегову сестру та брата.

Марія Михайлівна разом із дітьми організовують виставки своїх робіт, у яких залюбки бере участь і її син Олег, а серед тих виставок 1993 року родинна виставка в Івано-Франківському краєзнавчому музеї. Далі Олег Кірашук уже сам презентує свою творчість на персональній виставці в Івано-Франківському обласному науково-методичному центрі народної творчості 1995 року і цього ж року бере участь у родинній виставці "Як задзвонять в усі дзвони" в Українському домі в Києві та в родинній виставці в Художньому музеї в Чернівцях 2001 року. А далі творчі дороги поведуть його з виставками в столицю Естонії місто Таллінн, де не тільки експонувались Олегові писанки, а ще й писанкар давав свої майстер-класи з писанкарства для тамтешніх українців, виступав по естонському радіо й телебаченні і вже

2012 року свої писанки експонує на Міжнародній виставці в японських містах Токіо і Кіото. І останній дебют Олега Кірашука — виставка-ярмарок "Leipziger Eierlei 2018" в німецькому місті Ляйпціг, де про його писанки бурхливо писала німецька преса, висловлюючи подив і захоплення.

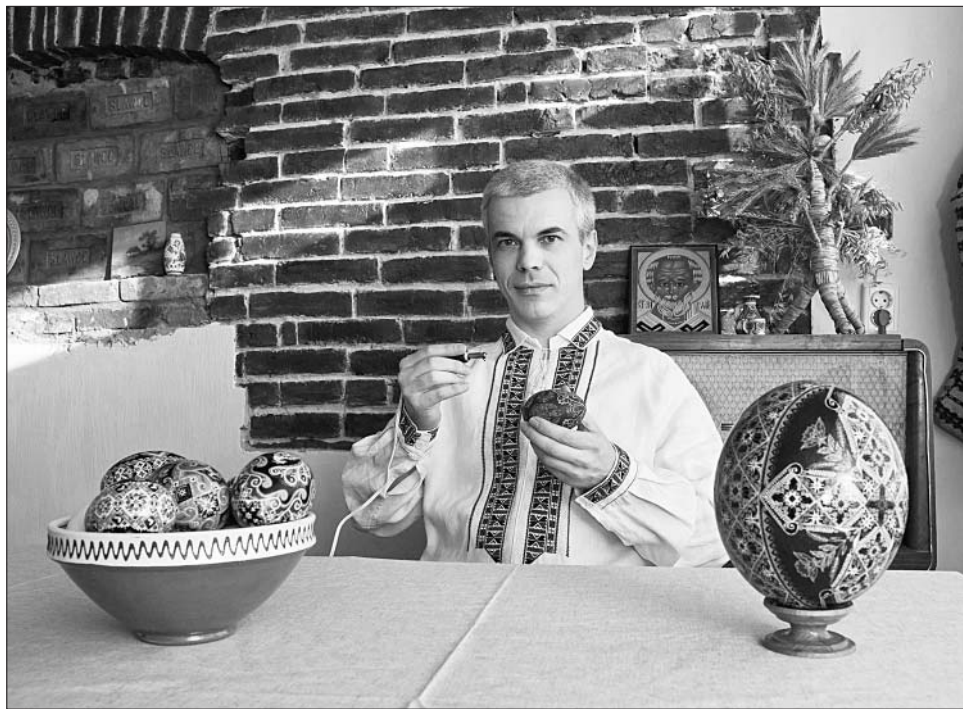
Але в цьому проміжку часу був Майдан у Києві, де Олег Кірашук брав активну участь, полишивши писати писанки. Там він гартував свій характер, там вийшов разом із тисячами українців боротися проти несправедливості, за краще життя. На Майдані Олег знайшов нових побратимів, і коли Росія почала на Донбасі війну проти України, він один із перших поповнив наші добровольчі батальйони і пішов на фронт у складі батальйону "Дніпро", а звідти повернувся в Коломию, пішов до військомату і попросив офіційно на фронт, де влився до складу 128-ї гірсько-піхотної бригади, яка боронила українську землю. І опинився в самсінькому пеклі війни, отримав осколкове поранення голови під час оборони Дебальцівського плацдарму. Забили тривогу писанкарі України, а серед них уродженка Луганщини, заслужений майстер народної творчості України Тетяна Коновал, писанкарка з Олександрії Ірина Михалевич... І, звичайно, космацькі писанкарі. Тоді молилась за Олега, аби він одужав, здається, уся Україна, бо таких талановитих митців нам бракує. Був у

тим, хто надавав нам допомогу, або ж продаю, але всі кошти від продажу ділю між важкопораненими та дітьми загиблих воїнів з нашого міста".

А ще на писанках Олег Кірашук полюбляє писати різні сарни та жар-птиці і вже виробив своє письмо, відмінне від інших писанкарів. Використовує суто воскову техніку розпису яєць, однак деколи пробує робити й дряпанки. Сьогодні його писанки є в художніх салонах і приватних колекціях США, Канади, Люксембургу, Німеччини, Японії... І — України.

Спочатку писанкар взявся досліджувати етнічну покутську писанку і помандрував селами, шукаючи старі зразки писанок, вивчаючи їх назви та символіку. У віддалених селах Олег відшукав старих писанкарів, котрі вже не писали писанки, але добре пам'ятали писанкові знаки і змогли йому посприяти відтворити ту чи ту писанку. Таким чином Олег Кірашук написав 80 покутських писанок, символіку яких раніше дослідники не зафіксували. Було б добре, якби митець продовжив свою справу і ще пошукав нові невідомі зразки поміж селянами та видав альбом "Покутські писанки". Але, понад усе, писанкар кохається в авторській писанці. Там він дає волю своїй творчості й фантазії. Кожна Олегова писанка філігранна, довершена, унікальна, але, все-таки, найбільш душевні й щирі писанки з янголами.

Олег зустрічає 46-ту весну в покутській рідній Коломиї з люблячою дружи-

Червонограді писанкар-віртуоз Тарас Городецький, та передчасно покинув цей світ, а писанки його нині ціняться на вагу золота. Є зараз продовжувач справи Тараса Городецького, його побратим, Олександр Опарій, але той більше уваги приділяє кераміці. Є у США Микола Коваль, а в Косові — Сергій Борис, але такого, як Олег Кірашук, немає.

На війні Олег Кірашук був у голоді і холоді, під кулями і градами, душа його боліла за знищення московською навалю українські слобожанські села. Тінню за ним ходив його Янгол-охоронець, про якого любить згадувати, бо той Янгол не раз рятував його від смерті: "З надією, що малювання буде заспокоювати, з собою під Дебальцеве я взяв альбом та олівці. Одним із ескізів, зображених там, стало відтворення ескізу писанки з Янголом-хранителем. На жаль, у момент відступу з позицій, не мав змоги взяти альбом з собою, але пам'ятав саме про ескіз з Янголом, і тому, повернувшись після госпіталю додому, написав саме таку писанку на знак подяки за спасіння. Довкола зображення Янгола-хранителя (на гусячих і страусових яйцях) наніс напис, якому мене навчила моя бабуся-писанкарка, та до якого я щодноч промовляв перед сном: "Ангеле-хранителю мій, Ти все при мені стій — як удень, так і вночі — будь мені до помочи". Так повелось, що ця писанку або дарую

ною Ольгою, і з сином та донькою у буйному цвітінні садів і щебеті різноманітного птаства. За цей невеликий проміжок життя він встиг так багато зробити для розвитку і збагачення української культури! Олег Кірашук — член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, член Національної спілки художників України, лауреат мистецької премії імені Я. Лукавського. За творчий доробок у Олега немає жодної урядової нагороди, бо чиновники від мистецтва ще не встигли і не зуміли оцінити його талант. Натомість є в Олега Кірашука почесна відзнака "Учасник АТО" (2015 рік), медаль "Захиснику Вітчизни" (2015 рік), відзнака "Дебальцеве 2014—2015", відзнака "За бойову звитягу" (2015 рік), відзнака президента України "За участь в антитерористичній операції" (2017 рік)...

Молодий обдарований писанкар Олег Кірашук прожив тяжке життя, обпечене нестатками і війною, але за цей, здавалось би, короткий час, вчинив багато корисних справ із захисту своєї Батьківщини, і з відродження української культури. Віриться, що попереду в Маєстро будуть нові злети і виставки, нові дослідження... І обов'язково буде нова європейська держава Україна, за яку він боровся на війні, ризикуючи життям! У тій державі житимуть його діти й онуки, житимуть нові українці!

Тарнів у традиціях і сучасності

Оксана ЯСІНСЬКА

Щороку напередодні Вербної неділі в Тарнові (Польща) відбувається Регіональний конкурс писанок та обрядової великодньої атрибутики, організаторами якого є Малопольський культурний центр "Сокил" та місцевий етнографічний музей.

Цьогоріч побачити й оцінити конкурсні роботи мали можливість заступник генерального директора Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття з наукової роботи Ірина Федів та авторка цих рядків.

Упродовж п'яти днів у музеї діє виставка-конкурс, що представляє розмаїття регіональних традиційних і сучасних писанок, великодніх "пальм", святкових композицій з паперопластики і обрядових страв. Виставку супроводжують тематичні майстер-класи.

Великодній конкурс, основною ідеєю якого є пропагування місцевих культурних традицій, викликає чи не найбільше зацікавлення з-поміж багатой палітри етнографічних напрацювань музейників. Нині писанкарство в Польщі переживає справжній ренесанс, тож кількість відвідувачів таких акцій, як і конкурсів, щороку невпинно зростає. Для прикладу, торік свої творчі надбання демонструвало близько 250 професійних і самодіяльних творців, цьогоріч учасників уже двадцять дев'ятьох виставки-конкурсу було понад 300. Загалом на оцінювання журі було представлено понад тисячу самобутніх творів у кількох номінаціях.

Жодна з конкурсних робіт не залишається поза увагою — всіх учасників організатори відзначають дипломами, а переможці отримують ще й грошові нагороди або подарунки. Нагородження відбувається в останній день виставки. Того ж дня всі охочі можуть безпосередньо придбати в майстра великодню атрибутику.

Подорож до Тарнова, завдячуючи директору етнографічного музею Дануті Цетері й науковому співробітнику музею Урсулі Геронь, стала чудовою нагодою пізнати традиції й мистецькі надбання цього краю, познайомитися з майстрами, побачити найдавніші в музейній колекції писанки, датовані 60—70 роками минулого століття. Окрім великодньої виставки, коломиїські музейники ознайомилися також з єдиною в Європі експозицією, присвяченою історії й культурі ромів, що представлена в етнографічному музеї, та колекцією Регіонального музею. Натомість коломиїяни розповідали про єдиний у світі Музей писанкового розпису, його збірку, традиції українського Великодня.

Сподіваємось, що співпраця, започаткована в Коломиї 2016 року виставкою "Мальоване Залип'я", яку представляв генеральний директор Регіонального музею Анджей Шпунар, та візит до Тарнова матимуть продовження в багатьох наступних спільних проєктах, зокрема і виставках. У квітні очікуємо на приїзд польських колег для участі в конференції, присвяченій 30-літтю музею писанкового розпису, що відбудеться в рамках фестивалю "Писанка".

Ольга ЖМУДОВСЬКА

Національна прем'єра одного з найочікуваніших українських документальних фільмів року — стрічки Олександра Течинського “Дельта” (виробництво — Honest Fish Documentary Stories (Україна), MaFiKa-фільм (Україна), Faktura Film (Німеччина) відбулася 24 березня у Червоному залі столичного кінотеатру “Україна”.

Стрічка є учасником XV Міжнародного фестивалю документального кіно про права людини Docudays UA в рамках програми DOCU/XITI. Створений за підтримки Держкіно України документальний фільм “Дельта” продовжив успіх дебютної повнометражної стрічки Олександра Течинського “Все палає”, яку на авторитетному фестивалі DOK Leipzig визнали найкращим східноєвропейським документальним фільмом 2014 року. У 2017 році DOK Leipzig нагородив почесною відзнакою конкурсної програми NEXT MASTERS COMPETITION другу повнометражну документальну картину Течинського “Дельта”. Світова прем'єра фільму українського кінорежисера Олександра Течинського “Дельта” відбулася на 60-му Лейпцизькому фестивалі документального та анімаційного кіно DOK Leipzig, де стрічка отримала почесну відзнаку.

Всього у програмі DOCU/XITI цього року — п'ять фільмів про боротьбу. У стрічці Олександра Течинського мешканці дельти Дунаю на перехресті дикого Сходу й цивілізованого Заходу заробляють на життя важкою працею — косінням очерету. Течинський підкреслює, що в доку-

«Дельта» — реалії відчаю

ментальне кіно прийшов із журналістики — і це дуже очевидно, оскільки його стрічки створені відповідно до журналістських стандартів — достовірність, неупередженість, об'єктивність.

Фільм справляє надзвичайно сильне враження — і там, де західний глядач побачить жахаючу екзотику, вітчизняний жахнеться буденною реальністю. Мешканці придунайського Вилкового живуть, як визначили творці

стрічки “із мріями замість планів і водою під ногами замість землі, вони радіють кожній миті свого буття-боротьби”. Насправді вражає переплетіння неймовірно красивих краєвидів і злиденності побуту, як і самі об'єкти документального дослідження — люди: вони сильні, гарні, доброзичливі, але самі ж створюють середовище, у якому існування людини принижено та примітивізовано. Нецензурна лексика — як гнітюче тло безнадії, і зовсім не пояснюється тим, що мешканці села говорять російською (режисер зазначив, що герої фільму позиціонують себе як російські старовіри, предки

яких мігрували на Дунай), бо, на жаль, українські села нині “звучать” вельми часто так само — і це величезна проблема, біда і поле докладання зусиль для української інтелігенції, яка мусить знайти протитоту цьому явищу. Бо попри все, герої “Дельти” викликають величезну симпатію — вони живуть чесним, важким життям, займаються риболовлюю і збиранням очерету, допомагають один одному в скрутні часи, шанують своїх померлих і відчайдушно віряють у Бога. Вони — наші українські громадяни, і мусять бути нашою турботою, хоча нині залишені на дальньому краю України.

Олександр Течинський зазначив, що у Вилкове потрапив ще 2008 року, але знімати тут почав лише позаторік. Проект починали з продюсерами Юлією Сердюковою і Геннадієм Кофманом, на пітчингу в Держкіно отримали державне фінансування. Також був і німецький копродюсер Кіріл Красовський. У створенні стрічки брали участь звукорежисер Олег Головешкін і режисер монтажу Марина Майковська. Олександр не тільки знімав, а й довго жив одним життям зі своїми героями: косив очерет, ходив на риболовлю, пиляв дрова. Саме тому з героями стрічки встановилися дружні стосунки — вони кличуть у гості, цікавляться долею відзнятого матеріалу, але самого фільму ще не бачили. Також автор зізнається, що в процесі творення фільму багато разів довелось відступати від сценарію — реальність диктувала повороти в розвитку подій.

Право вибору

Репертуар Донецького академічного обласного драматичного театру (м. Маріуполь) нещодавно поповнився виставою “Жах” за п'єсою відомого українського драматурга Неди Нежданої “Той, що відчиняє двері”.

Едуард ОВЧАРЕНКО

Ця п'єса була написана на межі тисячоліть для Київського камерного театру. Її замовником і автором ідеї був режисер Олександр Мірошніченко. За сюжетом дві жінки, зачинені в морзі й тероризовані дзвінками невідомих, трактують ситуацію надто кардинально — від потойбіччя до ядерної війни, від путчу до нападу бандитів. Пристосовуючись до всього легко і з гумором. Та найстрашніше їх чекає у фіналі...

П'єса “Той, що відчиняє двері” — одна з найчастіше інсценізованих серед творів Н. Нежданої і в Україні, і за кордоном. Вона дивовижно реагує на час і ситуацію в країні й місті, адаптуючись до них так само, як і герої до будь-якого лиха. П'єса була написана як абсурдна, проте зараз, у час війни, політичних переворотів і терактів стала реалістичною. А розмова з вищими силами, які перевіряють героїнь на зрілість, лишається актуальною.

Чи можна бути вільним поруч із моргом старих ідей і систем? Хто насправді маніпулює і чи можливий вихід у безвиході? Це п'єса запитань і провокацій, а не готових відповідей. Вистави могли бути смішними, а могли й трагічними. Чорна комедія ставилася на великих і малих сценах, у підвалі чи на вулиці. У виставах з'являлися нові персонажі, а жіночу роль міг зіграти чоловік. На одній з вистав у Польщі (м. Гнезно) після Євромайдану збирали кошти на лікування для поранених українців. А в Австралії на початку російсько-української війни виставу поставив російський емігрант. Ця постановка викликала гарячі дискусії і так вплинула на російську діаспору столиці Австралії, що її представники організували “автомайдан” на підтримку України.

П'єса “Той, що відчиняє двері” була опублікована в Україні, Польщі, Грузії, Сербії, США. Її ставили більше 30 разів у театрах і вишах Києва, Одеси, Рівного, Білої Церкви, Харкова, Чернівців, Феодосії, Кривого Рогу, а також у Білорусі, Російській Федерації, Польщі, Естонії, Киргизстані, Сербії, Туреччині, Австралії, сценічні читання відбулися у Швеції, Грузії і Франції.

Цього разу твір зацікавив го-

ловного режисера Донецького академічного обласного драматичного театру, який зараз у Маріуполі, Анатолія Левченка. Пан Анатолій трохи більше року обіймає цю посаду. За цей час до того повністю російськомовний театр поповнив свій репертуар дев'ятьма виставами українською мовою. В афіші з'явилися спектаклі “Княжа доба” за Олександром Олесеєм, “Незгодний та нескорений” — пам'яті Олексі Тихого, “Марія” за однойменним романом Уласа Самчука, дитяча комічна опера “Коза Дереза” Миколи Лисенка. Однак донедавна тут не вистачало сучасної драматургії.

Нова постановка прикметна насамперед провокативною назвою “Жах”. І справді, п'єса, яка писалася у мирний і відносно спокійний час, набула зовсім іншого значення у період гібридної війни. А гіперболізовані вигадки минулого — політичні перевороти, війна, смерть — стали жахливою реальністю у прифронтовому Маріуполі.

Режисер пропонує цікавий сценографічний простір із перевернутою площиною для труни, на якій марно намагаються “упокоїтися” героїні (Дар'я Недавня і Віра Шевцова) — цікаві, гротескні і кардинально різні образи. У виставі виникає чимало актуальних відтінків і підтекстів, що резонують із сучасною публікою, наприклад, жарти щодо всього російського. Показовий і фінал. У п'єсі він був відкритим, неоднозначним для обох героїнь. А режисер вирішив, що одна з жінок, Віка, виходить із моргу, умовно обравши свободу, а інша, Віра, лишається в полоні нового очікування на невідомість. Напевне, режисер підкреслив кардинальний вибір, що постає у теперішній ситуації. Також постановка знакова тим, що показує, як можна іронізувати над жахіттями, і цим засвідчує нездоланність духу. Вистава провокує глядача і сміятися, і думати. А це дуже важливо під час гібридної війни.

Столичний глядач мав можливість побачити цю виставу завдяки Українському формату фестивалю AndriyivskyFest, що відбувається на сцені Київського академічного театру “Колесо”. На виставу запросили автора п'єси Неду Неждану.

Маловідоме про Івана Козловського

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото автора

У Мистецько-концертному центрі ім. Івана Козловського відбувся концерт за участю провідних акторів столичних театрів, присвячений Івану Семеновичу. Ведуча вечора Тетяна Зозуля розповіла багато фактів із життя маестро. Іван Козловський був і актором, і письменником (автор книжки спогадів), і сценаристом, автором усіх українських заходів у Большому театрі до ювілеїв Тараса Шевченка, Лесі Українки, Миколи Лисенка, він створив колектив Концертної опери, був режисером-постановником багатьох опер. Володів кількома музичними інструментами. А головне — був співаком, голосу якого підкорилися всі жанри: опери і камерні твори, романси, пісні, джаз, а також духовні церковні твори. А ще він знав безліч українських пісень, бо народився недалеко від Києва у Мар'янівці. Платівки із записами Козловського українських колядок наказано було знищити. Але на все воля Божа, і колядки, записані як театральне дійство, з великим мішаним хором, із дзвонами, залишилися жити...

Коли у видатного тенора запитували, звідки у нього такий чудовий голос, то він казав, що “від мар'янівських верб”. А ше Іван Семенович був єдиним народним артистом Радянського Союзу, який в анкеті писав “віруючий”... І під час Великодня не побоявся заспівати Сталіну романс “Христос воскрес!”

“У збірнику, який я тримаю, більше ста народних пісень. І в них справжня душа народу. У мистецтві завжди має бути якесь дерзання. Ось Тарас Григорович Шевченко сказав: “Хто матір забуває, того

Бог карає”. Ми вже доспівались до такого стану, що душа захлинається від наносного, чужого, непотрібного. Чужого за формою. Я за те, щоб був взаємовплив культур однієї нації на іншу. Але сад з одних троянд — це вже штучна ферма, а не живий сад”, — писав Іван Козловський у книжці “Музика радість та біль мій”.

У Центрі І. Козловського зберігається величезний фотоархів (понад 2 тисячі світлин), пов'язаний із життям і творчістю митця. Напередодні гала-концерту відкрили виставку, на якій презентували лише незначну частину цього скарбу. Більшість із представлених фото раніше ніде не друкували.

На фото можна побачити співака разом із Леонідом Собіновим, Олександром Вертинським, Клавдією Шульженко. На одному зі знімків Іван Козловський у вишиванці, і таке фото не єдине. Він дуже любив вишиванки... І вдома все було в рушниках, завжди стояли у вазі колоски з рідної Мар'янівки. На іншому фото ба-

чимо поруч Козловського й Олександра Довженка. Через багато років співак визволив Олександра Петровича із Соловків. А на похованні Довженка Козловський співав українську пісню “Чуєш, брате мій”... І якось сказав своїй онучці: “Оце й мене поховують, як Сашка — в Москві”. Так і сталося.

Того вечора свою творчість шанувальникам класичного музичного мистецтва дарували солісти Національної опери і Національної опери України, лауреати престижних міжнародних конкурсів Дмитро Воронов (баритон), Антоніна Марцева (коларатурне сопрано), Сергій Андрушук (тенор), Ірина Українець (сопрано), Ігор Євдокименко (баритон), а також вокальний ансамбль “Триада”, Театр танцю “Адажіо” Ганни Лашенко.

А Герой України, лауреат Шевченківської премії, народний артист України Анатолій Паламаренко читав оповідання Олександра Довженка з циклу “Незабутнє”.

Любов ПРОЦЬ. Великодні вірші

Чистий четвер

Повис на павутинці і завмер
Хитрючий павучок. Вдає: помер...
(Повірте, прошу, ради Бога, люди!)
Ці “трюки” знає вже не відтепер
Потертий віник. Нині ж бо, в четвер,
Він каже твердо: — Злазь! Кіна не буде!

В бувальцях побувалий, завше він
Всім тілом тулиться до теплих стін,
Та варто вчуті: — Що ж бо ти накоїв?! —
І вже летючим списом навздогін
За паном Коцьким, що (побий го грім!)
“Автограф” свій залишив у покої.

Зіщулились під ліжком порохи,
Та вчує баби ніс тонкий: апчи! —
(А віник з нею — на коротку ногу),
Як тут же він, безпристрасно-сухий,
На пальчиках скрадеться і — кахи! —
Шановні, вимітайтесь на дорогу!

Ну все. Порядок. Вкотре носа втер
Долівці-дівці з полиском озер,
Що воском сяє від самого рання.
Бо ж то не просто звичний день —
четвер...

Собі за вушком радісно потер:
На паску замісила баба Ганя!

Пасочка

Навстіж небесна відчинена брама —
У небі веснянім ні хмарки ніде!
...Грудочку тіста пахучого мама
У змащену форму побожно кладе.

Квапились руки, і ноги спішили,
Бо рота в чеканні роззявила піч.
Очка тернові родзинок смішливих
Раз по раз мені заглядають до віч.

Знають, солодкі мої, не на слово
Про муки чекання гіркогo усе...
В кошичку плетеним, вбрані святково,
До церкви святити її понесем.

Великдень-33

*Хрущі над вишнями гудуть.
Хлопці їдять хруців.
Книга-меморіал “Голод-33”, ст. 293*

В очах калини — дума невесела.
Ліхтарик слова піднесу до віч —
У чорних рамах — тихі білі села,
Берези — замість поминальних свіч.

І тіні... тіні... Легіони тіней,
Що хлібця просять. А його нема.
Безумна матір валку перестріне,
Та вимолити крихітку дарма...

Сміється вождь у хаті на портреті
До тих примар, страшніших від бід.
Сів на порозі спухлий тридцять третій
Зі жмутиком пісної лободи.

Весна. Великдень. Янголи зчорнілі.
В саду хрущі над вишнями гудуть.
Нема душі у зболеному тілі —
Подибала в небесну каламуть.

Під церквою, що без хрестів і дзвонів,
У світлий день, що тихо споночів,
Хлоп’ятко кволе на хмільнім осонні
Їсть з кулачка прозорого хруців.

...В очах калини — дума невесела.
Ліхтарик слова піднесу до віч —
В тернових вінцях — українські села,
І біль наш — замість поминальних свіч.

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом!
ПЕРЕДПЛАТА—2018

Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):
Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 76

на 1 місяць	14 грн 56 коп.	на півроку	80 грн 90 коп.
на 3 місяці	42 грн 25 коп.	на рік	159 грн 20 коп.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор

Любов ГОЛОТА

Редколегія

Любов ГОЛОТА (голова),

Ярема ГОЯН,

Павло МОВЧАН,

Олександр ПОНОМАРІВ,

Іван ЮЦУК

Заступник головного редактора

з виробничих питань

Наталія СКРИННИК

278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар

Ірина ШЕВЧУК

Відділ просвітнянської роботи

Ольга ЖМУДОВСЬКА

Відділ культури

Едуард ОВЧАРЕНКО

Відділ коректури

Тетяна ЩЕРБАК

Ірина СТЕЛЬМАХ

Комп’ютерна верстка

Ірина ШЕВЧУК

Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор

279-39-55

Черговий редактор

Едуард ОВЧАРЕНКО

Бухгалтерія

279-41-46

Адреса редакції:

вул. Хрещатик, 10-Б,

м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net

http://slovoprosvity.org

http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Інтерекспресдрук”,

вул. Сім’ї Сосніних, 3.

Загальний наклад у квітні — 13 200

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов’язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

